

№5 кыркүйөк
сентябрь 2023 (41)

ZIAT

Редактор бағаны

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан жолы - 2050»: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауында: «Біз үшін болашағымызға бағдар ететін, ұлтты ұйыстырып, ұлы мақсаттарға жетелейтін идея бар. Ол – Мәңгілік Ел идеясы» деп, халқымызды алда күтіп тұрған асқар асуларды, төтенше маңызды мақсат-міндеттерді атап көрсетіп берген еді. Осы Жолдауда Қазақстан Республикасындағы білім беру мәселесін айрықша атап көрсетіп (Қазақстан жолы – 2050. 4 бағыт. БІЛІМ ЖӘНЕ КӘСІБИ МАШЫҚ - ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ, КАДР ДАЯРЛАУ МЕН ҚАЙТА ДАЯРЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒДАРЫ/Біздің жұмыстарымыздың білім беру саласындағы басымдықтары), бұл салаға жаңашылдық енгізіп, түрліше реформалауды баса айтып көрсеткен.

Кез-келген мемлекеттің болашағы оның білім және ғылым деңгейінің қаншалықты дамуына тікелей байланысты. «Ел болам десең - бесігіңді түзе» деп ұлы Мұхаң айтқандай, осы күні өсіп-жетіліп келе жатқан жас жеткіншектерге, оқушылар мен студенттерге білім берудің соңы тәсілдерін қолданып, олардың қоғамда толық азамат болып қалыптасуына ықпал ете білу керектігі күн тәртібінен түспеген мәселе.

Осы орайда «ZIAT» ғылыми-әдістемелік орталығы» ЖШС 2016 жылдың мамыр айынан бастап шығаратын «ZIAT» ғылыми-әдістемелік журналы білім беру және ғылым кеңістігіндегі инновациялық жаңалықтарды және педагогтар, студенттер, оқушылар мен мектепке дейінгі жастағы бүлдіршіндердің ғылымтанымдық еңбектерін жариялап отырмақ. Журналдың негізгі міндеті: оқушылар, студенттер және ұстаздардың түрлі тақырып бойынша жазған еңбектерін көпшілік назарына ұсыну, мұғалімдерге білікті педагог ретінде қалыптасуға жәрдемдесу, ғылымдағы әр деңгейдің арасында қарым-қатынасты нығайтуға әрекет ету. Журнал мектепке дейінгі мекемелерден бастап жоғары оқу орындарына дейінгі аралықтағы мәселелерді қамтиды.

№5 (41) сентябрь 2023

Құрылтайшы/Учредитель
"ZIAT" Ғылыми-әдістемелік орталығы
Научно-методический центр "ZIAT"

"ZIAT" журналы 2016 жылы 25 мамырда
Қазақстан Республикасы Мәдениет және
Ақпарат министрлігінде тіркеліп,
№16000-Ж куәлігі берілген.
Журнал "ZIAT"
зарегистрирован 25 мая 2016г
в министерстве Культуры и информации
Республики Казахстан и выдано
свидетельство №16000-Ж.
ISSN: 2617-1937

Журнал Қазақстан Республикасының
мерзімді баспасөз тізіміне енгізілген.
МББ индексі 74926.
Журнал включен в список
периодических изданий
Республики Казахстан.
Индекс ППИ 74926.

Шығу жиілігі: Жылына 6 рет шығады
Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын
тілдерінде басылады.
Периодичность:
Выходит 6 раз в год,
материалы публикуются на
казахском, русском, английском языках.

Адрес редакции:
010000

г.Нур-Султан,
ул. Иманова 50

E-mail:
ziat.journal@mail.ru

Сайт:
www.centeroir.kz

Журналды редакциядан
сатып алуға болады.
Жазыламын деушілер
жоғарыдағы мекен-жайға
хабарласа алады.

Таралымы/Тираж
1000

Редактор/ редактор:

Сергазинова А.К.

Редактор орынбасары/Зам.редактора

Идрисов Б.Ш.

Беттеуші-дизайнер/Дизайн, верстка

Кимашева Г.Е.

Редакциялық алқа/Редакционный совет:

Жұманова Б.К. – ""ZIAT" ҒӨО-ғы" ЖШС директоры

Урынбасарова Э.А. – п.ғ.д., профессор

Орынбаев А. А. – п.ғ.к.,

ҚР білім беру ісінің құрметті қызметкері,

ҚазҰЖҒА корреспондент-мүшесі

Төрекұлова Д. М. – э.ғ.д., профессор,

ҚазҚЭЖХСУ "Менеджмент" кафедрасының меңгерушісі

Төрекұлова Ә. Н. – PhD докторы,

""ZIAT" ҒӨО-ғы" ЖШС ғылыми қызметкері

Үмбетпаева С. К. – жоғары категориялы ұстаз,

РФ-ның еңбек сіңірген қызметкері, Ресей құрметті ұстазы

Баймағамбет О.А. – педагог-әдіскер

Жуманова Б.К. – директор ТОО "НМЦ "ZIAT""

Урунбасарова Э.А – д.п.н., профессор

Орынбаев А. А. – к.п.н.,

Почетный работник образования РК,

член-корреспондент КазНАЕН РК

Турекулова Д.М – д.э.н., профессор,

зав. кафедрой "Менеджмент" КазУЭФимТ

Турекулова А.Н - доктор PhD,

научный сотрудник ТОО "НМЦ "ZIAT""

Үмбетпаева С.К – учитель высшей категории,

Заслуженный работник РФ, Почетный учитель России

Баймағамбет О.А – педагог - методист

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

Ғылыми ізденістер/Научное обозрение

Айдарқұлова А.Р., Кубеева М.А. Қашықтықтан оқытудың қазіргі таңдағы рөлі.....	4
Бегімхан Л.Е., Полатбекова Г.А. Артпедагогика технологиясы арқылы оқушылардың шығармашылық, көркем бейнелеу білімдерін арттыру маңызы.....	7
Жолдасбекова А.С., Мукамбеткалиева А.Н. Исследование эффективных методов утилизации нефтяных шламов.....	9
Жүнісбекұлы С., Сейдахметова Ғ.И. Конституциялық Сот және конституциялық құқық ғылымының дамуы.....	13
Имашев А.Б., Мухамбетова Л.К. Теоретико-методологические подходы к изучению рынка труда.....	17
Каміл А.Н., Кубеева М.А. Бастауыш мектеп оқушыларының оқу іс-әрекеті мотивтерін қалыптастыру.....	23
Каназарова А.М., Фаизиев О.Б. Жоғары сынып оқушыларына дене шынықтыру сабағында спорттық іс-шараларды ұйымдастыру әдістемесі алгоритм, принциптер, ұтыс жүйесі, біріншілік, спартакиада.....	26
Мадидұлы Н., Кабылбекова А.Т. Химия мен биология сабағында тапсырмаларды құрастыру және оны орындау әдістері.....	30
Мудесиров А.Э., Калешева Г.Е. Технология переработки эмульсионного нефтешлама на месторождениях ЗКО.....	35
Мулдагалиева А.М. Бұзаулардың мінез-құлықтарының өсуіне, дамуына әсері.....	41
Мухамбетова Л.К., Турекулова А.Н. Трансформация стереотипов трудовой деятельности.....	44
Наурызбаев С.У., Киікбаев М.Қ. Қаламқас кен орнында, ұңғымада қабат қысымының өзгерісі.....	50
Салыбекова А.Қ., Байтенова А.А. Cultural Exchange: The Study of Languages and Similarities in Cultures.....	54
Сеитқамзанов Н.С. Колледж студенттерінің тамақтану гигиенасының негізгі аспектілері.....	57

Қашықтықтан оқытудың қазіргі таңдағы рөлі

Айдарқұлова Айгерім Рахымжанқызы

«Мирас» университетінің 1 курс студенті

Ғылыми жетекші:

Кубеева Марзия Абдухалыққызы

Түйін: Қашықтықтан оқытудың рөлі қазіргі таңда білім саласы үшін өте жоғары, себебі бұл жүйе арқылы мұғалімдерімізбен оқушыларымыз әлемдік ақпараттармен байланысуға, білімдерін онлайн жалғастыруға, ғылыми және шығармашылық жұмыстарын жетілдіруге, әлемдік ақпарат кеңістігінде өздерінің білімдерін шыңдауға зор мүмкіндік алады.

Қазіргі уақытта Қазақстанда білім жүйесінде жаңа ақпараттық технологиялар кеңінен қолданыла бастады. Ақпараттық технологияларды және компьютерлік желі арқылы жаңа білім әдістерін пайдалану кеңейтіліп келеді. Жаңа ақпараттық технологияларды білім жүйесінде ең маңызды факторы-ол адам. Оқыту процесінде қолданылатын жаңа әдістердің бірі қашықтықтан оқыту әдісі болып табылады.

Қашықтықтан оқыту мұғалім мен оқушы арасында қандай да қашықтықта интернет ресурстарының сүйемелдеуімен өтілетін оқытудың формасы,яғни интернет желілерінің көмегімен белгілі бір қашықтықта оқыту.

Қашықтықта оқытуды ұйымдастырудың 3 түрлі формасы бар:

- Онлайн(синхрондық)
- Оффлайн(асинхрондық)
- Вебинар

Қашықтықтан оқыту кезінде оқушылармен байланыс ең маңызды болып табылады. Сол себепті тапсырманың анық-қанығын,оқу материалдарын,толық қол жетімді болуын және т.б бақылау қажет. Жалпы қашықтықтан оқыту бағдарламасының құрамдас бөліктерінің бұл қатары айтарлықтай шартты жағдайда қолданылады. Қатысушыларға қолданылатын технологияны білім берудегі көшбасшылық туралы негізгі идеялардың тізімін, қашықтықтан оқыту бағдарламасының жалпы ауқымы мен мақсатын қамтып,таныстыратын кіріспе рөлін атқаратын онлайн модуль бар.

Синхрондық деп аталатын өзара іс-қимыл студент пен оқытушының нақты уақыт режиміндегі қатынасты қарастырады. Яғни студент пен оқытушы бір бірін виртуалды көре отырып, өздерін толғандырған сұрақтарға студенттер нақты іс-әрекетпен немесе практикалық тұрғыда көріне отырып, жауап береді.

Асинхрондық өзара қимыл студент пен оқытушы нақты уақытта қарым-қатынаста болмаған жағдайда жүзеге асырылады, бұл жағдайда қашықтықтан оқытудың қашықтықтан оқытудағы байланыстар жіберу тізімдерінің немесе телеконференциялардың көмегімен электрондық пошта бойынша хат алмасу

арқылы ұйымдастырылады. Оқытушының кеңесі синхрондық немесе асинхрондық-қашықтықтан оқытуды орындаудың міндетті шарттары.

Вебинар- интернет арқылы өтетін топтық сабақ. Вебинар барысында оның қатысушыларының жетекші де, тыңдаушыларда өз компьютерлерінде олардың арасындағы байланыс орнатылады.

Қашықтықтан оқытудың пайдасына, маңыздылығына,білімдегі рөліне тоқтала кетейік. Жалпы қашықтықта оқыту бағдарламасының негізгі бөлігінде қолданылатын ресурстарды оқу әдістерін,интерфэйс тікелей сынап көру нәтижесінің және тапсырмалар мен оқу іс-шараларымен танысудың арқасында қатысушылар бұл бағдарламаның оларға қаншалықты қолайлы болатыны және өздерінің оның талаптарын қаншалықты орындай ала алатыны біле алады. Қашықтықтан оқыту кезінде оқушылармен байланыс ең маңызды болып табылады.

Қашықтықтан оқыту рөлі жүйесінің қазіргі таңда білім саласы үшін өте жоғары, себебі бұл жүйе арқылы мұғалімдерімізбен оқушыларымыз әлемдік ақпараттармен байланысуға,білімдерін онлайн жалғастыруға,ғылыми және шығармашылық жұмыстарын жетілдіруге, әлемдік ақпарат кеңістігінде өздеренің білімдерін шыңдауға зор мүмкіндік алады. Соңғы он-он бес жылдан астам уақыт ішінде Қазақстандағы білім беру жүйелерінің құрылымында елеулі өзгерістер болып жатыр.

Оқу мен білім технологиясы қаржы қорының байыбына жетіп түсінудің, нарықты өркендету жолында күресудің тиімді құралына айналып отыр. Осы ретте қазіргі замандағы технологияларға негізделген қашықтықтан білім беру жетекші рөл атқарады. Дүние жүзі бойынша қашықтықтан білім беру жүйесінің өркендетудің басты мақсаттарының бірі-оқушылардың кез-келген мектептер, колледждер, университеттегі оқу бағдарламалары бойынша оқып,білім алуына мүмкіндік туғызбақ. Сондай ақ қашықтықтан оқыту ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды қолдану арқылы жүзеге асырады.

Қашықтықтан оқытуға қарапайым мысал келтіре кетсек, әлемге қауіп төндірген індеттің таралуына байланысты қауіпсіздік шараларының бірі ретінде оқушыларға қашықтықтан сабақ беру өз уақытында қабылданған маңызды шешім болып қабылданды. Осы тұста қашықтықта оқытудың, әдістері мәселелері,нәтижелері мен болашағы туралы бағдарламалар білім саласындағы әрбір маманды бей-жәй қалдыра алмайды.

Қашықтықтан оқыту компьютермен ғаламтор желісін толық қажет етеді. Біз тап қазір осы жолды таңдауға мәжбүрміз.Дегенмен мемлдекет тарапынан қашықтан оқытуға қажетті барлық жағдай жасай жасалғандығы бәрімізді қуантады. Бұрын мұғалім балаларды қашықтан оқытуға бастапқыда алаңдаушылық білдірсе, қазір оқушылар үшін бейне сабақтар түсіріп,сабағын асқан қызығушылық пен түсіндіре білді.

Жұмыстан қол үзбей қолайлы уақытта кез келген жерде ақпараттық коммуникациялық технологиялар көмегімен оқу арқылы өткен жылды оқушылар үлкен нәтижемен аяқтады. Біз бұл жүйені онлайн оқытумен шатастырмауымыз керек. Қашықтық форматының ұғымы әлдеқайда ауқымды және бірден бірнеше

әдісті пайдалануға мүмкіндік береді. Кәсіби дамуға ұмтылатын бәсекке қабілетті маман өзінің негізгі қызметінен үзілмей жаңа білім алу жолдрын іздестіреді және бұл қашықтықтан оқыту арқылы жүзеге асады. Қашықтықтан оқытудың білім саласындағы мақсаты: білім берудің біртұтас ақпараттың жүйесін құру арқылы оқушылар мен студенттердің білім деңгейін көтеру, сол себепті де қазіргідей білім техника қарыштап дамыған заманда ғылым мен инновациялық технологияның дамуы арқасында заманауи жетістіктерге негізделген қашықтықтан білім беру жүйесі маңызды рөл атқарып отыр.

Мәселен, қашықтықтан білім беру жүйесі дамыған елдерде мемлекет деңгейінде жүргізіліп, тіпті арнайы қаржыландырылады екен. Бүгінде сол алпауыт елдердің бірқатар жоғарғы оқу орындары қашықтықтан білім беру технологиясымен жұмыс жасауда.

Мысалы, АҚШ та 1995 жылдан бастап жоғарғы оқу орындарының 58%-ы қашықтықтан оқыту технологиясына тәжірибе жасап, оның тиімді екенін алға тартыпты. Қазірде бұл елде мыңдаған оқу орындары осы әдіс бойынша жұмыс жасауда. Сол елдерде күндізгі немесе қашықтықтан білім берудің қайсысының дұрыстығы жөнінде сөзде болмайды екен. Өйткені, қашан да, қалай болған да басты орында-сапалы білім.

Білім беру жүйесін жан-жақты ақпараттандырып қашықтықтан оқытудың алғы шарттары Н.Ә.Назарбаев ұсынған «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасында айқын көрсетілген. Сондай-ақ, қашықтықтан оқытудың жетістігі-оқытушының өзінің қатысуынсыз студенттер назарын өзінен тыс қалдырмайтын қабілеттілігіне байланысты. Жаңа тақырып бойынша берілетін материал баспаға шығарылған түрде қашықтықтан оқыту курсына электрондық түрде немесе электрондық оқулық түрінде беріледі.

Қашықтықтан оқыту заман талабына сай білім беру, ақпарат алу жүйесі, сонымен қатар, мұндай бағдарламалар материалды өз бетінше игеру жетілдірілген психологиялық және педагогикалық әдістерді пайдалана алады, қашықтықтан оқытудың студенттің жеке психфизиологиялық ерекшеліктеріне ерекшеліктеріне қарай таңдауына мүмкіндік береді. Сессиялар арасындағы кезеңде қашықтықтан оқыту нысаны білім алушыларға теориялық материалдарды өз бетінше зерделеуді және тьюторлардан қашықтық кеңестерін алуды ұсынады.

Қашықтықтан оқыту өз кезінде де, қазіргі және болашақ кезеңге де қабылданылған маңызды шешім болып табылады. Бұл әдіс бізге көптеген пайдалы жағымен қоса сапалы білім алуымызға көп пайдасын тигізе білді, мүмкіншілік аз жағдайларда таптырмас шешім бола білді сол себепті бұл ғасырды технология ғасыры деп бекер айтпаған себебі, бізде қашықтықтан оқытудың технологиясы арқылы ғана жүзеге асырамыз. Осындай сан қырлы, әрі күрделі мәселелерді жүзеге асыруда қашықтықтан оқытудың рөлі орасан зор. Жалпы алғанда, қашықтықтан оқыту-адамның білім алуға және ақпарат алуға деген құқықтарын іске асыратын үздіксіз білім беру жүйесі нысандарының бірі ретінде мамандардың негізгі қызметін атқара жүріп, біліктілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Қашықтықтан оқыту әдістерін дамыту және ашық білім беруді жаһандық жүйесін қалыптастыру объективті тарихи процесс болып табылады. Біз үшін бұл әдіс өте қажетті екенін бірнеше мағлұматтар мен фактілерден байқаған шығармыз бұл әдіс біздің тегін білім алуымызға білімді жас, болашақ болып өсуімізге үлкен үлесін тигізіп отыр.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

- 1.Элен Битэм., Рона Шарп. Педагогиканы Цифрлық дәуірде қайта зерделеу. Астана 2019, 75-76 беттер.
- 2.Ғылыми теориялық журнал. Педогогика мәселелері. Алматы 2023, 15-16 беттер.
3. Мұхамбетжанова С.Т., Аметова Г.К. Караев Ж. Алматы Өрлеу 2013.

Артпедагогика технологиясы арқылы оқушылардың шығармашылық, көркем бейнелеу білімдерін арттыру маңызы

Бегімхан Лаура Ержанқызы

«Мирас» Университетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекшісі:

Полатбекова Гаухар Арипжановна

Түйін: Бұл мақалада лимонның құрамындағы қышқылдардың көмегімен қалай электр энергиясын алу керектігі жазылған. Ол алынған электр энергиясын телефон зарядтауға немесе радио тыңдауға пайдалануға болады. Лимондағы диоттар ол мыс сым мен кәдімгі цинк шегелер пайдаланылған.

Summary: In this article written about that as possible will get electro- energy from a lemon. It is possible to get electricity in an order to charge a telephone, listen radio. In fact receipt of electricity by means of galvanic elements, consisting of electrodes and electrolytes in which salt or acid is included known a long ago, but as one time in a lemon much by a lemon.

«Болашақтың энергиясы» тақырыбы ең үздік әлемдік энергия сақтау технологиясын, күн, жел, теңіз, мұхит және термалды су тәрізді бүгінде бар баламалы энергия көздерін пайдалануда жаңа әзірлемелер мен технологияны пайдалануға мүмкіндік береді. «Таза болса табиғат, аман болар адамзат» демекші біздің және келер ұрпақтардың болашағы «Жер анамен» тығыз байланысты. Болашақтың негізгі өзекті мәселесі адам өмірі мен өмір сүріп отырған ортасының таза, экологиялық ахуалы өмір сүруге лайықты болуы әрине шарт. Қазіргі таңда адам баласын ойландыратын көптеген мәселелер бар, солардың бірі: Жердің топырақ қабатының құрамындағы минералдардың белгілі бір мөлшерінен азаюында, ол дегеніміз жерден нәр алатын өсімдіктердің өсу вегетациялық

кезеңдерінде минералдар жетіспеушілігіне әкеледі; Адам баласы осы өсіп шыққан азықтармен көректенген кезде ағза жеткілікті дәрежеде минералдарды ала алмайды. Осының мысалы ретінде қазіргі заман дерті болып отырған: хрусталды балалардың дүниеге келуі және ағзада кальций жетіспегендіктен сколиоз сияқты аурулар пайда болды [1].

Энергияны биологиялық жолмен лимоннан энергия алу. Жасыратыны жоқ, бүгінде елімізде баламалы көздерден қуат алу мәселесі енді ғана қолға алынып жатыр. Ал әлем дамудың жаңа, экологиялық тұрғыдан қауіпсіз жолдарын қажетсінеді. Міне, сондықтан да Қазақстан «Жасыл экономикаға» бет бұрды. Егер ЕХРО-ны өткізді, осы бір қордаланған мәселелер шешімін табады деп сенеміз. Миллиондарды толғандыратын болашақ энергиясы тақырыбын талқылау адамзат тарихындағы кең ауқымды пікірталастардың бірі болып қалмақ. Оны әлемдік қауымдастық та жете түсініп отыр. Астана қаласының игі бастамасына көрші, бауырлас елдерді айтпағанда, дамыған еуропа мемлекеттерінің көбісі қолдау білдірді. Дәстүрден тыс жолмен энергия алу ғылымдағы жетістік болып табылады. Күн энергиясын алудың екі жолы бар: физикалық және биологиялық. Физикалық жолында Күн коллекторларымен энергия зарядталады. Энергия алу үшін панелдер пайдаланылады. Қазіргі таңда Ерементанда жел энергия станциясы, Сарань қаласында күн электр станциясы, Жамбыл облысында Бурное селосында «Бурное Солар-1» станциялары салынып баламалы энергия көздерін беріп жатыр [2].

Одан бұрын лимонның басқа да пайдалы жақтары туралы айтып кетсек артық болмайды деп ойлаймын. Лимон бізге сонау *Үндістан мен Қытай* жерлерінен келген екен. Кезінде экзотикалық болған бұл жеміс қазірде елімізде орнығып, халқымыздың көңілінен шығып жатыр. Лимонның пайдасы мен зиянын біліп жүрейік [3].

Лимонның пайдасы тек жемісінде ғана емес, өсіп тұрған өскінінің өзі үлкен пайда әкеледі. Лимон ағашы өте баяу өседі. Лимон ағашы өсіп тұрған бөлменің ауасын тазарады. Бөлмедегі барлық зиянды бактерияларды жояды [4].

Лимонның жеміс ғана емес ағашының да пайдасы зор. Лимон ағашын ауа санитары деп атасақ та болады. Кез келген үй жағдайында лимонды өсірген өте тиімді, егер елімізде лимонға назар салып, ауа тазартқышы ретінде өсірсе, немесе барлық Әлемнің климаты лимонды өсіруге қолайлы аймақтардың бәрінеде лимон ағашын өсірсе ауаның да құрамы өзгерер еді [5].

Әрине, бұл әдіс, мысалы, бөлмені жарықтандыруға немесе кем дегенде лагерь шамын жағуға жарамайды. Бірақ бұл эксперименттің мақсатына кірмеді. Біз электр энергиясы бізді барлық жерде қоршап тұрғанын және оны алу үшін оның табиғатын түсіну жеткілікті екенін тағы бір рет көрсеткіміз келді.

Табиғаттағы таза экологиялық жағдайда электр энергиясын алу мақсатында Күн энергиясын, Жел энергиясын, Судың толысу энергиясын алып, өмірде қолданысқа түсіп жатқаны айдан анық. Таза электр энергиясын алу қазіргі уақыт талабы. Ғаламдық деңгейге келсек ауаның құрамында көмірқышқыл газы көбейіп бара жатқандықтан ғаламдық жылыну байқалуда. Ол дегеніміз біздің болашағымызға қауіп қатер төніп тұрғаны деп қабылдау керек. Қалпына келетін

ресурстардан энергия көздерін алсақ, бұрынғыша көмірді жағып ауаның құрамын өзгертуге кері ықпал ететін зиянды факторлардан құтылып, өз үлестерімізді қоса алушы едік. Сондықтан осы жоба қазіргі замандағы ғаламдық экологиялық ахуалды сабақ барысында түсініп мүмкіндігінше өз үлесін қосудың алғашқы қадамдары екені түсінікті болғандықтан, «Цитрусты өсімдіктерден электр энергиясын алу жолдарын зерттеу» ғылыми жобасы тірі биомассалардан энергия алу болашақта жүзеге асады деген ойдамын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Сибикин Юрий Дмитриевич, Сибикин Михаил Юрьевич. Альтернативные источники энергии. Учебное пособие. Издательство: ИНФРА-М, 2023 г.

2 Сибикин Юрий Дмитриевич, Сибикин Михаил Юрьевич . Электроснабжение. Учебное пособие. Издательство: ИНФРА-М, 2022 г.

3 Козловская, Чичев, Родман: Практикум по систематике растений. Учебное пособие; Редактор Есина О. В.; Издательство Колос, 2019 г.

4 Систематика низших и. высших растений. Учебная пособие. Донецк-2019

5 <https://cyberleninka.ru/article/n/limon-lat-c-trus-l-mon>

Исследование эффективных методов утилизации нефтяных шламов

Жолдасбекова Азиза Сапаровна

студентка 3 курса ОП «Нефтегазовое дело»

Институт отраслевых технологий

Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет

Научный руководитель:

Мукамбеткалиева Айнаш Нурбулатовна

старший преподаватель, магистр технических наук

Аннотация: В статье приведены результаты изучения современного состояния теории и практики утилизации нефтяных буровых отходов. Приведены результаты экспериментальных исследований процесса разделения нефтяного шлама в поле центробежных сил.

Ключевые слова: нефтяные буровые отходы, методы утилизации нефтяных шламов.

Нефтяная промышленность является одним из крупных источников загрязнения окружающей среды. В соответствии с этим требуются неотложные меры по исправлению существующей экологической ситуации на предприятиях отрасли.

В настоящее время особенно остро стоит вопрос о ликвидации нефтешламовых амбаров, образованных на нефтепромыслах фактически с самого начала разработки и эксплуатации месторождений нефти. Нефтяные амбары сооружались для сброса в специально отведенные накопители или пруды минерализованных вод, нефтесодержащих отходов подготовки нефти, продуктов зачистки резервуаров, некондиционной нефти и других органикосодержащих и минеральных отходов.

Донные отложения нефтешламов содержат от 32 до 58% механических примесей, от 10 до 44% нефтепродуктов и от 20 до 40% воды. Это трудноразрушаемые эмульсии, упрочнённые механическими примесями. Используемые методы по их переработке, утилизации и обезвреживанию не эффективны, поэтому проблема сегодня не решена. При этом имеются множество технических трудностей при высокой затратности процессов, отсутствует экономическая заинтересованность. Исследований по утилизации органической части донных отложений проведено крайне мало.

Одним из наиболее сложных в плане работ по утилизации шламов вопросов является утилизация твердых нефтеотходов.

В качестве основных методов обезвреживания и утилизации нефтеотходов практически используются: термические методы обезвреживания, методы биологической переработки, физико-химические методы переработки, химические методы обезвреживания.

В настоящее время известно о применении следующих методов (и их комбинаций) обезвреживания и переработки нефтяных шламов:

- сжигание нефтяных шламов в виде водных эмульсий и утилизация выделяющегося тепла и газов;

- обезвоживание или сушка нефтяных шламов с возвратом нефтепродуктов в производство, а сточных вод в оборотную циркуляцию и последующим захоронением твердых остатков;

- отверждение нефтешламов специальными консолидирующими составами с последующим использованием в других отраслях народного хозяйства, либо захоронением на специальных полигонах;

- переработка нефтяных шламов на газ и парогаз, в нефтепродукты;

- использование нефтешламов как сырье (компоненты других отраслей народного хозяйства);

- физико-химическое разделение нефтяного шлама (растворители, деэмульгаторы, ПАВ и др.) на составляющие фазы с последующим использованием. В качестве базовых могут быть рекомендованы методы термического и химического обезвреживания отходов, позволяющие осуществлять переработку нефтесодержащих отходов силами предприятий отрасли, к примеру, за счет организации на объектах участков обезвреживания на базе компактных установок небольшой производительности. Оба метода позволяют обезвреживать следующие виды нефтеотходов:

- образующиеся в результате очистки сточных вод нефтесодержащие осадки и жидкие нефтеотходы из очистных сооружений; нефтешламы, образующиеся

при зачистке резервуаров и технологического оборудования; замазученные грунты;

- нефтешламы, представляющие собой сложные многокомпонентные дисперсные системы, образующиеся в результате поршневания продуктопроводов или формирующиеся с течением времени в амбарах;

- продукты от продувки пылеуловителей, масляных сепараторов и разделителей, отличающиеся достаточно однородным составом и высоким содержанием углеводородов, а также отработанные компрессорные и индустриальные масла.

Наиболее эффективным, хотя и не всегда экономически рентабельным, считается термический метод обезвреживания шлама. В последние годы наибольшее распространение получили следующие методы сжигания нефтешламов: во вращающихся барабанных печах, в печах с кипящим слоем теплоносителя, в объеме топки с использованием форсунок, в топке с барботажными горелками. Термический метод позволяет совместно с нефтешламами сжигать загрязненные фильтры, промасленную ветошь, твердые бытовые отходы. Образующиеся при этом вторичные отходы относятся к 4 классу опасности и подлежат вывозу на полигоны захоронения. Объем вторичных отходов по сравнению с первоначальным уменьшается до 10 раз. Продукт, образующийся в результате обезвреживания нефтешламов химическим методом, пригоден для использования в строительстве, при прокладке дорог, отсыпке земляных насыпей и может быть реализован сторонним потребителям. По некоторым данным с экономической точки зрения химическое обезвреживание нефтеотходов имеет более низкую стоимость обезвреживания отходов, чем термическое. По условиям эксплуатации технология химического обезвреживания нефтешламов также имеет ряд преимуществ по сравнению с термическим методом, вплоть до возможности организации передвижных участков, не требующих строительства специальных зданий.

Поскольку не всегда удается достичь одностадийного процесса при обработке шламов, используют комплексные схемы обработки. Зачастую только механические или физико-химические методы не могут дать эффективного разделения, а, следовательно, обезвреживания из-за высокой стабилизации дисперсии шлама. При этом отмечается закономерность: чем более продолжительное время хранится шлам, чем более сложные пути его образования, перекачки и транспортировки, тем его стабильность выше. И в таких случаях обычно применяют комплексные схемы переработки, включающие в себя отстаивание, флотацию, дегазацию, кондиционирование, осушку, обработку коагулянтами и флокулянтами, уплотнение, разделение. Заключительными стадиями обработки может быть размещение на специальных полигонах с применением биотехнологий, сжигание, использование в строительстве и других отраслях промышленности. Биологический метод обезвреживания является наиболее экологически чистым, но область его применения ограничивается конкретными условиями применения: диапазоном активности биопрепаратов, температурой, кислотностью, толщиной нефтезагрязнения, аэробными

условиями. Перспективно использование биотехнологии для обезвреживания нефтешламов, образующихся при очистке емкостей и резервуаров от нефтепродуктов, нефтезагрязненной земли и поверхности воды. В последние годы за рубежом разработана серия биопрепаратов для обезвреживания нефтезагрязнителей различного состава.

В результате исследования процесса термохимического обезвреживания обнаружена и теоретически обоснована адсорбционная активность мазута по отношению к неполярным углеводородным компонентам шлама. Выявлена высокая растворяющая способность олигомеров этилена к природным стабилизаторам нефтяных эмульсий.

Впервые экспериментально установлено доминирующее действие микроструктуры нерастворимого реагента на его деэмульгирующую активность и предложен механизм его действия.

Предложена новая технология утилизации методом жидкофазного термолиза высокостойких нефтэмульсионных шламов и нефтяных отходов с высоким содержанием механических примесей, таких как донные нефтешламы, твёрдые отходы (кек) установок утилизации нефтешламов методом сепарации и центрифугирования.

Разработанная технологическая схема переработки нефтяных и газоконденсатных шламов позволяет в течение одного-двух полевых сезонов довести до регламентных показателей по приемке земель нефтезагрязненные грунты с очень высоким исходным уровнем загрязнения, избежать такого нежелательного приема, как отжиг, построена по принципу природных процессов, а значит экологична и, кроме этого, экономически эффективна.

Список литературы

1. Танатаров М.А. и др. Опыт утилизации нефтешламов ЛПДС «Черкассы»// Промышленные и бытовые отходы. Проблемы и решения: Мат. конф. Ч.1. Уфа, 1996.

2. Елашева О. М., Баландин Л. Н. Асфальто-смолистые парафиновые отложения нефтедобывающих регионов России - альтернативное сырье для производства парафиноцерезиновых композиций и битумов.//Промышленные и бытовые отходы. Проблемы и решения. Мат. конф. Ч.1. Уфа, 1996.

3. Полигон по утилизации и переработке отходов бурения и нефтедобычи: Принципиальные технологические решения. Кн.2. Разработка принципиальных технологических решений по обезвреживанию шламовых амбаров и нефтезагрязненного грунта. Сургут, 1996.

4. Применение ультрадисперсных оксидных адсорбентов для очистки нефтесодержащих сточных вод / Сироткина Е. Е., Иванов В. Г., Глазкова Е.А. и др. // Нефтехимия. 1998. т. 38. № 2.

Конституциялық Сот және конституциялық құқық ғылымының дамуы

Жүнісбекұлы Сұлтан

«Болашақ» жоғары колледжінің 1 курс студенті

Ғылыми жетекші:

Сейдахметова Ғалия Изетуллаевна

Түйін. Ғылыми жұмыста конституциялық және халықаралық құқықтың мәселелері бойынша Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің шешімдері қарастырылған. Бұл құқықтық ұстанымдар сабақтастық ретінде "Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 66-бабының 1-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасының Конституциялық Сотының алдағы қызметі үшін негіз болды. Ғылыми жұмыста ҚР Конституцияны тек Конституциялық Сот қана емес, сонымен бірге біртұтас мемлекеттік биліктің барлық тармақтары, мемлекеттік орган және бүкіл елдегі әрбір мемлекеттік қызметші қамтамасыз ететіндігі көрсетілген.

Түйінді сөздер: Конституциялық Кеңес, Конституциялық Сот, сабақтастық, халықаралық құқық, адам құқықтары.

Кіріспе. Президент Қ.К.Тоқаев ұсынған "Халық үніне құлақ асатын мемлекет" қағидаты қалыптасып келе жатқан "Әділ Қазақстанның" маңызды сапасы ретінде билік пен қоғам арасындағы сындарлы қоғамдық диалогты білдіреді. Бұл диалог биліктің барлық деңгейлерінде және қоғамдық өмірдің барлық салаларында сұранысқа ие. Бұл диалогтың тәртібі, объективтілігі және құқықтық негіздері 2022 жылы мазмұны бірқатар жаңа ережелерді елдің Конституциясында шоғырланған жалпы саяси, құқықтық және этикалық құндылықтар туралы қамтылады.

Әдістеме. Зерттеу әдістері ретінде зерттеудің диалектикалық әдісін, материалды талдаудың тарихи-құқықтық және салыстырмалы тәсілдерін қолданды, бұл отыз жылдан астам қалыптасу кезеңін және Қазақстан Республикасындағы конституциялық бақылау органдары қызметінің кейбір аспектілерін және олардың шешімдерін халықаралық құқық нормаларымен салыстырғанда қамтуға мүмкіндік берді.

Талқылау. Конституциялық Соттың конституциялық құндылықтарды дәйекті түрде қорғауы, кейбір жағдайларда атқарушы биліктің кейбір актілерін жойған оның шешімдерін қалыптастыру, мемлекеттік құрылыстың басқа міндеттерімен бірге 1995 жылы президенттік форманы белгілейтін елдің Заңының қабылдануына әкелді.

"Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы" Қазақстан Республикасы Конституциялық Заңының 66-бабының 1-тармағында" Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты Қазақстан Республикасы

Конституциялық Кеңесінің құқықтық мирасқоры болып табылады.” [1]. Бұл бүкіл мемлекеттік жүйені реформалауға терең ойластырылған көзқарасты қолдайтын маңызды ереже. Бұл ғылыми жұмыстың тұжырымдамасы бұрын қол жеткізілген барлық жетістіктерді сақтай отырып, мемлекет пен қоғамның дәйекті, теңдестірілген, бірақ тұрақты дамуын қамтамасыз ететін эволюциялық процестердің заңдарына толық сәйкес келеді. Бұл Негізгі Заңның ережелерін ресми түсіндіру туралы жарлықтарда және соттардың апелляциялық шешімдерінде, сондай-ақ Конституциялық Кеңестің басқа құжаттарында қамтылған Кадрлық құрамда да, құқықтық позицияларда да сабақтастықты қамтиды.

Конституциялық Кеңестің конституциялық және халықаралық құқық нормаларын қолдану жөніндегі құқықтық ұстанымдарының арасында егеменді мемлекет ретінде біздің еліміз үшін тұрақты, өзекті сипатқа ие ұстанымдар бар екенін ерекше атап өткен жөн. Бұл Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігінің басты шарты ретінде аумақтық тұтастық және оның аумағын бөлшектеуге жол бермеу туралы ережелер; мемлекеттік шекараның мызғымастығы және ұлттық мүдделер мен мемлекеттердің егемендік теңдігінің халықаралық қағидатына нұқсан келтіретін аумақтық жеңілдіктерге тыйым салу туралы. Қазақстанның егемендігінің халықаралық қатынастарға таралуы, Қазақстандағы қос азаматтық институтына жол бермеу туралы қорытынды жасалды; Конституцияға, адам құқықтары туралы халықаралық Билге сәйкес адамның құқықтары мен бостандықтары абсолютті, ажырамас, әмбебап болып табылады және заңдар мен басқа да нормативтік құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуын анықтайды және т.б. [2].

"Жаңа Қазақстанның" құрылысы қазіргі заманғы "Әділ Қазақстанды" құру міндеттерін ғана емес, сонымен бірге оның тарихи өткеніне назар аударуды да қамтиды, оның бүгінгі таңда зерттелмеген тақырыптарының бірі 1920-1930 жылдардағы біздің халқымызға орны толмас залал келтірген жаппай саяси қуғын-сүргін кезеңі болып табылады.

Сондықтан Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаевтың резонанстық актілерінің бірі 2020 жылғы 24 қарашадағы Жарлық болды, ол саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау мәселелерін жан-жақты зерделеу және шешу мақсатында саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық оңалту жөніндегі мемлекеттік комиссия құрып, оның басты міндеті саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық құқықтық және саяси оңалту болды [3].

Президенттің осы Жарлығын іске асыру жұмыстарына елеулі ғылыми және әкімшілік ресурстар, мұрағаттар мен кітапханалар, бүкіл ел бойынша мамандар мен еріктілер тартылған. Қазірдің өзінде елеулі материалдар жинақталған, заңсыз қуғын-сүргінге ұшыраған біздің отандастарымыздың мыңдаған бұрын белгісіз есімдері табылды және оларды толық оңалту үшін тиісті заңнамалық актілер дайындалуда.

Президенттің бұл Жарлығы қоғамның үміттері мен халықаралық құқық нормаларына сәйкес қабылданды. Осылайша, БҰҰ Бас Ассамблеясы «Қылмыс құрбандары мен билікті асыра пайдалану үшін сот төрелігінің негізгі принциптері

туралы» декларацияда бүкіл әлем бойынша миллиондаған адамдарға қылмыстар мен билікті асыра пайдалану салдарынан зиян келтірілетінін және бұл құрбандардың құқықтары тиісті түрде мойындалмайтынын мойындайды [4].

Осылайша, декларацияның мақсаты егеменді мемлекеттердің үкіметтері мен халықаралық қоғамдастыққа сот төрелігін қамтамасыз ету және қылмыс пен билікті теріс пайдалану құрбандарына көмек көрсету бойынша күш-жігерін жеңілдету болып табылады. Декларация психикалық денсаулықты, білім беруді және экономиканы қоса алғанда, әлеуметтік денсаулық сақтау саласындағы бірқатар шараларды, сондай-ақ апатты жағдайда зардап шеккендерге көмек көрсетуге жәрдемдесу жөніндегі нақты шараларды жүзеге асыруға шақырады; қолданыстағы заңдар мен практикаларды олардың өзгеріп отырған жағдайларға жауап беру қабілетін қамтамасыз ету үшін мерзімді қайта қарау, сондай-ақ адам құқықтары мен заңды тұлғалардың мінез-құлқы саласындағы халықаралық танылған нормаларды бұзатын іс-әрекеттерге және басқа да заңсыз іс-әрекеттер жағдайларына тыйым салатын ережелерді қабылдау және олардың сақталуын қамтамасыз ету; осындай жағдайларда өзара сот және әкімшілік көмек көрсету негізінде басқа мемлекеттермен ынтымақтастықты дамыту қылмыскерлерді анықтау және қудалау, жәбірленушілерді қалпына келтіруді қамтамасыз ету мақсатында олардың мүлкін экстрадициялау және тәркілеу және т. б.

Мемлекеттің адам құқықтарына қатысты халықаралық танылған нормаларды бұзуы соңғысын заңсыз әрекеттердің құрбаны деп тануға әкеледі. Бұл жерде Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі 2000 жылдардың басында саяси қуғын-сүргін құрбандарын оналту процесіне елеулі үлес қосқанын атап өткен жөн. Бұл жерде "Жаппай саяси қуғын - сүргін құрбандарын оналту туралы" Қазақстан Республикасының қолданыстағы Заңы нормаларының конституциялылығын тексеру туралы соттың өтініші бойынша Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі қабылдаған шешім айтылады.

Мұндай жағдайларда соңғы сөз Қазақстан Республикасының елдің халықаралық ұйымдар мен олардың органдарының шешімдерін орындауы бөлігінде Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі қабылдаған негізгі құжаттардың қатарында 2009 жылғы 5 қарашадағы Жарлық болып табылады, онда конституциялық бақылау органы заңның нормаларына сүйене отырып, халықаралық ұйымдар мен олардың органдарының шешімдері міндетті болып табылатынын атап өтті. Халықаралық ұйымдар мен олардың органдары, Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарына сәйкес құрылған Қазақстан Республикасының Конституциясына қайшы келмейді.

Конституциялық Соттың қызметіне байланысты жаңалықтардың ішінде азаматтардың, Қазақстан Республикасының Бас Прокурорының және адам құқықтары жөніндегі уәкілдің Конституциялық Сотқа жүгіну құқығын бөліп көрсетуге болады. Айта кету керек, уақыт мұны іс жүзінде қалай жүзеге асыратынын, тәжірибенің қалай дамитынын және қажет болған жағдайда заңның осы және басқа ережелерін Конституция мен тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы Заңның талаптарына барынша сәйкестендіру үшін заңнаманы қалай түзету қажет болатынын көрсетеді. қоғамның күтуі.

Нәтижелер. Ғылыми жұмыста жүргізілген талдау келесі жалпы нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік береді. 1991 жылдан бастап Қазақстан Республикасындағы конституциялық бақылау органдарының эволюциясы мұны оның барлық кезеңдерінде көрсетеді.

Біздің елімізде конституциялық заңдылықты сақтау және дамыту . Қайта құрылған Конституциялық Соттың жемісті қызметі үшін құқықтық, әдіснамалық және ұйымдастырушылық негіз құрылды, ол заң шығару деңгейінде Конституциялық Кеңестің мұрагері деп аталды. Осы жаңа кезеңде осы конституциялық бақылау органының жаңа өкілеттіктерін іске асыру бойынша жұмыс істеу де, өз жұмысында қазіргі уақытта өзекті және бұрын Конституциялық Кеңес әзірлеген материалдарды пайдалану да қисынды болар еді. Бұл еліміздің біртіндеп, диалектикалық дамуының, "Жаңа Қазақстанның" құрылысының мәні тұжырымдалған мемлекеттік органдар қызметінің сәттерінің бірі.

Қорытынды. Осылайша, Конституциялық Сот өз қызметін қазіргі уақытта өзгертілген ел Конституциясының нормалары негізінде, ел мойындаған халықаралық құқық нормаларын пайдалана отырып, елде жинақталған конституциялық бақылау органдарының тәжірибесіне сүйене отырып, табиғи түрде құратынын атап өткен жөн. Сонымен бірге, елдегі Конституцияны тек Конституциялық Сот қана қамтамасыз етпейді. Біртұтас мемлекеттік биліктің барлық тармақтары, әрбір мемлекеттік орган және бүкіл елдегі әрбір мемлекеттік қызметші өз қызметін Конституция шеңберінде, оны әзірлеу барысында әзірленген Конституция мен заңнама негізінде жүзеге асыруға міндетті. Мұнда мемлекеттік органдар актілерінің, Парламент қабылдаған заңдар, орталық және жергілікті сот және атқарушы органдардың актілері және т.б. қамтиды. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің бай тәжірибесі, әлемнің көптеген елдерінің көпжылдық тәжірибесі Конституцияның нормаларын, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын сақтаудың кепілі болып табылатын конституциялық бақылаудың арнайы органының қажеттілігін көрсетеді.

Тағы бір маңызды аспектіні атап өту керек. Әрбір адам, Қазақстан аумағында жүрген кез-келген адам - азамат, шетелдік немесе азаматтығы жоқ адам болсын - барлығы Қазақстанда қолданылып жүрген заң шеңберінде өзін ұстауы тиіс. Мемлекет пен қоғамның бірлескен күш-жігерімен ғана өзінің барлық құқықтары мен міндеттерін сақтау негізінде жалпы конституциялық құқықтық тәртіп сақталып, жетілдірілетін болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1."Қазақстан Республикасының Конституциялық Соты туралы" Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы // <https://online.zakon.kz>

2.Постановление Конституционного Совета Республики Казахстан от 7 мая 2001 года № 6/2 «О представлении Кызылординского областного суда о признании неконституционными части второй пункта 6.12 статьи 6 Договора аренды комплекса «Байконур», статей 5 и 11 Соглашения о взаимодействии

правоохранительных органов в обеспечении правопорядка на территории комплекса «Байконур»//Справочная правовая система «Параграф», 2014 г.

3.О Государственной комиссии по полной реабилитации жертв политических репрессий. Указ Президента Республики Казахстан от 24 ноября 2020 года № 456 // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U2000000456>

4.Декларация основных принципов правосудия для жертв преступления и злоупотребления властью // Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М.: Изд. Группа НОРМА-ИНФРА*М, 1998. – С. 165-167.

5.В защиту прав и интересов граждан // Юридический журнал «Право и государство». – 2022 / 1 выпуск.

Теоретико-методологические подходы к изучению рынка труда

Имашев А.Б., доктор PhD

Мухамбетова Л.К., к.э.н.

Учреждение «Esil University», г. Астана

Статья подготовлена в рамках реализации проекта AP13268868 «Региональная модель социально-трудовой мобильности молодежи как стратегический ресурс развития социально-экономической системы»

В истории экономических учений существовали различные концепции, теории и школы. Эволюционное развитие этих теорий связано с различиями в методике и методологии анализа, в познании объекта и предмета исследования, определением роли природы человека и его труда, а также роли государства в обществе.

Изучение проблем трудовой деятельности человека имеет давнюю эволюционную историю. Но отдельные аспекты труда, в частности, рынка труда и занятости населения, ученые начали изучать только в постиндустриальную эпоху.

Научное понимание трудовых отношений и рынка труда заложено в работах основоположников классической политической экономии, в частности, в трудах А. Смита, Д. Рикардо, Ж. Б. Сея во второй половине XIX - начале XX века.

Нужно заметить, что взгляды основоположников классической политической экономии формировались в то время, когда существовала свободная конкуренция, а рыночная система не переживала глубоких экономических кризисов. В этот период времени экономисты, приверженцы классической теории, были уверены во всеисилии рыночных регуляторов. Они полагали, что полная занятость населения будет обеспечена в силу того, что спрос и предложение на рынке труда всегда будут сбалансированы. При этом в условиях рынка равновесное состояние спроса и предложения рабочей силы обеспечивается ее ценой, то есть заработной платой.

Так, А. Смит считал, что богатство нации создается в производственном процессе, а источником богатства является человеческий труд. При этом классики определяли труд как товар, для которого характерна делимость и однородность. Например, А. Смит нормой рыночной экономики считал полную занятость, которая достигается с помощью «невидимой руки». Ученый был убежден в том, что устремления и деятельность людей определяются их собственными интересами и личной выгодой. Он допускал возможность того, что объем занятого населения в экономике должен устанавливаться исходя из средней ставки оплаты труда. Модель рынка труда, предложенная А. Смитом, отражала взаимосвязь между спросом на работников и теми фондами, которые предназначены для выплаты заработной платы [1].

Вместе с тем, А. Смиуту принадлежит создание трудовой теории стоимости, теории рынка труда, теории прожиточного минимума, занятости, безработицы. Причем отдельные положения теории рынка труда являются актуальными и в современных условиях. Обратив внимание на то, что заработная плата может меняться в зависимости от условий выполнения труда, А. Смит предвосхитил некоторые положения современной теории выравнивающих различий в оплате труда.

К. Марксом было продолжено развитие идей, в результате чего он завершил разработку трудовой теории стоимости. Выдающийся теоретик предложил ряд концепций, имеющих непосредственное отношение к исследованию рынка труда. Трудовая теория стоимости опиралась на следующее положение: на рынке труда рабочие продают не сам труд, а собственную способность к труду, то есть рабочую силу. В то же время процесс потребления рабочей силы представляет собой процесс производства товара и прибавочной стоимости. Впервые в экономической теории К. Маркс дифференцировал понятия «труд» и «рабочая сила», «потребительная стоимость» и «меновая стоимость». Им была разработана теория прибавочной стоимости, сформулировано положение о двойственном характере труда. Также была создана теория относительного перенаселения, которая обосновала неизбежность формирования при капитализме резервной армии труда. В данном случае речь шла о безработице. При этом труд К. Маркс рассматривал как процесс, который совершается между природой и человеком; процесс, в котором человек своей собственной деятельностью опосредует, регулирует и контролирует обмен веществ между собой и природой [2].

А. Маршалл, Л. Вальрас, Дж. Б. Кларк, являвшиеся представителями неоклассической экономической теории полагали, что в условиях совершенно конкурентного рынка труда рыночная экономика может восстановить занятость без вмешательства государства. В 30-е годы XX века экономика западных стран оказалась в сильнейшем социально-экономическом кризисе, который позже был назван Великой депрессией. Разразившийся кризис вызвал массовую безработицу среди населения. Сложившаяся ситуация вызвала сомнения в том, что стихийная рыночная экономика способна самостоятельно обеспечить стабильное функционирование рынка труда.

Подвергнув критике неоклассическую теорию, Дж. Кейнс дал новое объяснение особенностям функционирования рынка труда. Его сторонники сам факт существования безработицы считали доказательством того, что механизм саморегулирования рынка труда несовершенен. В связи с этим они давали обоснование своей позиции, касающейся необходимости вмешательства государства в экономику. При этом представители кейнсианства утверждали, что основной целью государственного регулирования рынка труда должно стать достижение полной занятости населения.

Правда, они полагали, что отсутствует механизм, гарантирующий полную занятость. Это приводит к недогрузке производственных мощностей, низким темпам роста производства, кризисным явлениям и безработице. Поэтому государство должно выполнять роль регулятора на рынке труда. Ведь именно государство в состоянии ликвидировать рыночное неравновесие за счет проведения активной фискальной политики, изменяя совокупный спрос.

Впоследствии отдельные положения теории Дж. Кейнса подверглись резкой критике со стороны представителей различных научных течений. Например, со стороны монетаристов, сторонников теории предложения и теории поиска. Они отмечали, что использование на практике положений теории Дж. Кейнса приводит к отсутствию гибкости рынка труда, что, в конечном счете, тормозит развитие экономики в целом. Монетаристы согласились с необходимостью вмешательства государства в политику занятости. Правда, вмешательство государства должно быть только в той ситуации, когда рынок самостоятельно не может себя урегулировать [3].

Нужно сказать, что представители двух противоборствующих теорий – кейнсианства и неоконсерватизма – так и не смогли доказать безусловность положений своих теорий. Это закономерно привело к возникновению научных школ, объединивших достижения асимметричных концепций.

Такие представители неоклассического синтеза, как Х. Ламперт, П. Самуэльсон, Р. Полл, считали, что повышение эффективности функционирования рынка труда возможно при одновременном и взаимосвязанном использовании рыночного и государственного регулирования. Другими словами, они рассматривали необходимость синтеза идей об устойчивости государственного управления сферы занятости и гибкости рыночного саморегулирования.

Теория контрактной системы занятости, представителями которой являются М. Бейли, Д. Гордон, К. Азариадис, представляет собой соединение неоклассических и кейнсианских представлений о механизме функционирования рынка труда. Данная теория получила распространение в середине 70-х годов XX века. Авторы теории приняли тезис Дж. Кейнса о жесткости денежной заработной платы. Они полагали, что приспособление на рынке труда происходит не за счет цен, а за счет изменений физических объемов производства и занятости. В то же время считалось, что сама жесткость денежной заработной платы выводится из оптимизирующего поведения индивидов, которые действуют исходя из собственных экономических интересов.

Следует заметить, что основу теории составляет положение о том, что рабочие и предприниматели вступают между собой в долгосрочные договорные отношения. При этом между ними возникает соглашение, получившее название «имплицитный контракт». Такой контракт соблюдается ими не потому, что является юридическим документом, а потому, что это взаимно выгодно с экономической точки зрения. Предприятие в период спада производства не снижает оплату труда квалифицированным работникам, а в период подъема не повышает резко оплату труда. Поэтому динамика денежной заработной платы оказывается сглаженной.

Своеобразной версией теории контрактной системы занятости явилась концепция «человеческого капитала». В XVII-XVIII веках экономисты уделяли особое внимание монетарной ценности населения. Тем не менее, экономическое сообщество не осознавало человека и его знания в качестве специфического актива производства. Подавляющая часть населения на протяжении долгого времени оставалась безграмотной. Передача знаний осуществлялась в основном в цехах, от отца к сыну в течение всей жизни.

Безусловно, цеховая система давала возможность производить достаточно уникальные и сложные блага. С одной стороны, на эти блага отсутствовал массовый и устойчивый спрос, а с другой стороны, не получило широкого распространения разделение труда. Данные обстоятельства препятствовали формированию широкого спроса на образование. В связи с этим довольно долгое время обучение на рабочем месте являлось неформальной частью рабочего процесса. Сложившаяся ситуация способствовала, с одной стороны, избыточности неквалифицированной рабочей силы, а с другой стороны, накоплению числа работников с узкими специфическими навыками. В целом это сдерживало развитие национальных систем человеческого капитала.

Этап массового обучения начался в XIX – первой половине XX века, что создало предпосылки для зарождения концепции человеческого капитала. Нужно сказать, что на протяжении длительного периода времени труд не являлся дефицитным благом. Он оставался избыточным товаром даже на этапе ранней индустриализации. Рабочая сила в основе своей не была дифференцирована, а имеющиеся рабочие места не предъявляли высоких требований к уровню образования и квалификации работников. Навыки, получаемые рабочими на рабочих местах, носили универсальный характер, а самих работников можно было легко заменить и восполнить. Поэтому работодатели не ценили те трудовые ресурсы, которые были заняты на производстве. Более того, избыточность рабочей силы и распространенность безработицы они использовали для себя с выгодой, устанавливая низкие ставки заработной платы и увеличивая трудовую нагрузку. То есть в этот период ценилась простая способность работников к труду, а не потенциал личности.

После Первой мировой войны стала возрастать роль знаний, умений, навыков и квалификации. В связи с этим все больше экономистов в своих исследованиях стало обращать внимание на уровень образования населения страны, оценивая его как особый ресурс, необходимый для дальнейшего развития.

Тем не менее, в тот период времени целостная концепция человеческого капитала еще не сложилась.

После окончания Второй мировой войны многие страны мира взяли курс на массовый охват населения образованием. К 50-м годам XX столетия началось деление производительных сил по образовательному и квалификационному уровню. Это, в свою очередь, привело к зарождению новых социальных групп. В 60-е годы США и другие промышленно развитые страны столкнулись с проблемой перехода к новому технологическому укладу.

Стало очевидно, что инвестиции в традиционные формы капитала, например, в природные богатства, финансовый капитал, технологии, средства производства, больше не в состоянии гарантировать устойчивый экономический рост в будущем. Технологический прорыв нуждался в новых формах собственности, а также в понимании важности нематериальных факторов производства. Именно в это время пришло понимание ценности работника и разных аспектов его навыков и знаний.

Как объективная необходимость стала зарождаться классическая теория человеческого капитала. В эпоху постиндустриального развития она должна была обосновать роль человека в качестве ключевого фактора производства. Становление теории человеческого капитала связано с последователями методологического индивидуализма, экономистами Г. Беккером, Т. Шульцем и Я. Минсером. Они считали, что индивиды аккумулируют знания, стремясь к максимизации своей полезности. Но, по сути, они создали не просто теорию человеческого капитала, а предложили целую исследовательскую программу, которая обосновала с научной точки зрения инвестирование в человека. Благодаря теории человеческого капитала произошло изменение в мировоззрении относительно проблемы устойчивого развития. Нужно сказать, что данная парадигма мышления до настоящего времени остается одной из самых продуктивных в современной экономической науке [4].

Специфика рынка труда обусловлена не только экономической, но и социальной сущностью. Именно это предопределило необходимость развития социологического направления при изучении вопросов занятости и рынка труда. В конце XIX – начале XX веков одновременно с кейнсианским направлением в рамках западной научной школы начало формироваться учение социологического институционализма. Представители социологического институционализма, например, Т. Веблен, Дж. Гэлбрейт, Дж. Данлоп, Л. Ульман, считали, что проблемы на рынке труда возникают из существующих социальных, профессиональных и отраслевых различий в структуре рабочей силы и соответствующих уровнях заработной платы.

В концепции двойственного рынка труда П. Деренгер и М. Пайор пришли к пониманию того, что следует выделять «первичный» и «вторичный» рынки труда, которые объясняют наличие дискриминации рабочей силы. Характеристиками «первичного» рынка труда являлись высокая заработная плата, благоприятные условия труда, наличие возможности для карьерного продвижения, стабильная занятость, введение принципа справедливости в установлении трудовых правил.

«Вторичный» рынок труда отличается низкими заработными платами и льготами, высокой текучестью кадров, плохими условиями труда, меняющимся отношением начальства, низкими возможностями в продвижении по службе.

Неоклассическая модель предполагала теорию «гибкой» занятости, которая была популярна в европейских странах в 80-е годы XX столетия. Согласно концепции «гибкой занятости» Дж. Аткинсона, на рынке труда покупателями рабочей силы должны учитываться факторы, которые оказывают влияние на формы закрепления персонала внутри организации. То есть предприятие, прежде всего, должно приспособиться к тем изменениям, которые присущи для рынка труда. В то же время это означает, что при повышении спроса на продукцию увеличивается производство и растет количество занятых в экономике. При уменьшении спроса на продукцию наблюдаются обратные явления. Понятно, что такая гибкость ставит наемных работников в уязвимое положение. Значит, в условиях расширяющейся глобализации будет возрастать доля населения, которая имеет неустойчивую форму занятости. Такая ситуация ухудшает положение работников и усиливает неравенство.

М. Грановеттер предложил концепцию «социальных связей». Автор концепции являлся одним из лидеров новой экономической социологии, считавший интеграцию экономического в социальное, объективной необходимостью. Суть концепции «социальных связей» заключалась в поиске информации о вакантных рабочих местах, что осуществлялось в определенном социально-институциональном контексте неформальных связей между экономическими субъектами, а не через их индивидуальные действия.

М. Грановеттер утверждал, что проведение анализа процессов в межличностных сетях позволяет лучше всего наводить мосты между макро- и микроуровнями. Именно с помощью этих сетей происходит перевод микровзаимодействий в макроструктуры, а также обратный переход к малым группам. Исследователь утверждал, что получение информации является процессом совсем не техническим, он связан с действиями не чисто индивидуального свойства. Как показывают результаты эмпирических исследований, более половины тех, кто нашел и сменил место работы, использовали информацию, полученную из личных неформальных источников. Иными словами, персональные контакты – ближний круг общения – оказывались намного важнее формальных объявлений о наличии мест и прямых обращений к работодателям. В то время как формальные объявления, например, объявления в средствах массовой информации, пропускаются через фильтры неформального обсуждения и довольно часто воспринимаются только после подобной «обработки».

Литература:

1 Щедровицкий П.Г., Кузнецов Ю.В. Адам Смит о разделении труда // Вопросы философии. – 2016. - № 5

2 Евдокимов И.А. Об актуальности марксизма в изучении труда // Теоретическая экономика. – 2018. - № 2

3 Леманова П.В. Обзор ключевых концепций функционирования рынка труда // Вестник Таганрогского института имени А.П. Чехова. – 2014. - № 3

4 Бычков А.А. Формирование и развитие теории человеческого капитала // Молодой ученый. – 2015. - № 20 (100)

Бастауыш мектеп оқушыларының оқу іс-әрекеті мотивтерін қалыптастыру

Каміл Аружан Нұржанқызы.

Шымкент университетінің 4 курс студенті

Ғылыми жетекші:

Кубеева Марзия Абдухалыққызы

магистр, аға оқытушы

Түйін: Бастауыш мектептің негізгі міндеті – баланың бастапқы жеке басын қалыптастыруды қамтамасыз ету, оның қабілеттерін анықтау және дамыту. Баланың бастапқы жеке басын қалыптастыру үшін біз ең алдымен балаларды мектепке бейімдеуіміз қажет.

Баланың мектепке алғашқы кезеңде болуы, оның жаңа жағдайға әлеуметтік-психологиялық бейімделу мезгілі болып табылады. Баланың мектепке әлеуметтік-психологиялық бейімделуі туралы айта отырып, балалар ұжымына бейімделуі туралы сұраққа тоқтала кеткен жөн. Әдетте, бұл процестегі қиыншылықтар балабақшаға бармаған, әсіресе отбасындағы жалғыз өскен балаларда кездеседі. Егер бұл балаларда құрбыларымен қарым-қатынаста жетерліктей тәжірибе болмаса, онда олар сыныптастарынан және мұғалімдерден үйде қалыптасқан қарым-қатынасты күтуі мүмкін. Мектепке бейімделу кез-келген мектеп жасындағылар үшін өзекті мәселе болып табылады, ал бастауыш сынып оқушылары үшін ерекше маңызды. Себебі, баланың бастапқы іс-әрекетінің түрі өзгереді, бала тап болған әлеуметтік тап өзгереді. Бала тек қана сыныбына ғана емес, жалпы мектебіне, мұғаліміне, сондай-ақ мұғалімнің өзі жаңа оқушыларына бейімделуіне тура келеді.

Баланың оқу процесіне, мектепке бейімделуі 2-3 аптадан алты айға дейін созылуы мүмкін. Бұл көптеген факторларға байланысты: баланың индивидуалдық ерекшеліктері; басқалармен қарым-қатынасындағы ерекшеліктері; оқу орнының типі және баланың мектеп өміріне дайындығының деңгейі. Бұл жерде балаға ересектердің, яғни ата-анасының қолдауы қажет.

Баланың бұл ішкі позициясы екі жағдайда маңызға ие. Алдымен, мектеп өмірінің жаңалығын алдын ала сезіну және қалау баланың сыныптағы мінез-құлық ережелеріне, жолдастарымен ерекше қарым-қатынас нормаларына, күн тәртібіне қатысты мұғалімнің талаптарын жылдам қабылдауға көмектеседі.

Баланың барлығы өмірлік әрекеттің жаңа жағдайына табысты түрде бірдей бейімделмейді. Психолог ғалым Г.М.Чуткина өз зерттеулерінде балалардың оқыту процесіне, мектепке бейімделуінің үш деңгейін атап көрсетті:

I. Бейімделудің жоғарғы деңгейі.

Бірінші сынып оқушысы мектепке жағымды қатынаста, қойылған талаптарды адекватты қабылдайды, оқу материалдарын жеңіл меңгереді, бағдарлама материалдарын игере алады және толық меңгереді, күрделі тапсырмаларды шеше алады, бұйрықтарды, мұғалімнің айтқанын зейін қойып тыңдайды, берілген тапсырмаларды сыртқы бақылаусыз орындайды, оқу жұмыстарын өз бетінше орындауда үлкен қызығушылық көрсетеді (үнемі барлық сабақтарды орындайды); қоғамдық жұмыстарды еркімен, ұқыпты орындайды, сыныпта жағымды, статусы орынға ие.

II. Бейімделудің орта деңгейі.

Бірінші сынып оқушысы мектепке жағымды қатынас құрады, мектеп балаларға жағымсыз әсер тудырмайды, оқу материалын түсінеді, егер мұғалім оқу материалын тиянақты және көркем түсіндірсе, оқу бағдарламасының негізгі мазмұнын меңгереді, типтік міндеттерді өз бетінше шешеді; тапсырмаларды, ересектердің бұйрықтарын орындау кезінде зейіні тұрақты, дегенмен оны бақылап отыру қажет. Қоғамдық жұмыстарды өз еркімен орындайды, көптеген сыныптастарымен достық қарым-қатынаста болады.

III. Бейімделудің төмен деңгейі.

Бірінші сынып оқушысының мектепте құлқы жоқ, денсаулығын себеп етіп сырқаттанып қалу арызы жиірек болып тұрады, көңіл-күйінің жоқтығы басым келеді, тәртіп бұзушылық байқалады, мұғалімнің түсіндірген материалдарының кейбір бөліктерін ғана меңгереді.

Оқушылардың оқу – танымдық іс – әрекеті – күрделі процесс. Ол іс – әрекет мақсатын, мазмұны мен қорытындысын, түрлері мен әдістерін, мотивтерін, деңгейлерін қамтиды. Оқу үрдісі оқушылардың танымдық әрекеті нәтижесінде жүзеге асады, ал танымдық әрекеті негізінде оқушыларда танымдық белсенділік қалыптасады. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың негізгі факторларына оладың өз мүмкіндігін сезінуі, оқушылардың өз таңдауымен жұмыс істеуі, оқу үрдісіне баланың өз әрекетінен қанағаттануы; оларға мұғалім тарапынан қойылатын талап пен қабілеттерінің сәйкес болуы; мұғалімнің өзіндік жұмысты ұйымдастыра алуы, т.б. жатады. Сонымен, оқушылардың танымдық белсенділігінің көрсеткіштері ретінде мыналарды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

1. Білімді өз бетінше алуы және оны түрлі жағдайда қолдана білуі;
2. Іргелі білімдерге қол жеткізу;
3. Танымдық тапсырмаларды шешу біліктері;
4. Өзбетіндік оқу әрекетіне қызығушылығы, әрекет тәсілдерін білуі;
5. Тұтас педагогикалық үрдісте мұғалімнің оқуы мен мақсатты өзара әрекеті;
6. Әрекетке бейімделуі мен өзін-өзі бақылау.

Оқу мотивациясы- оқушылардың жемісті танымдық әрекетке, білім мазмұнын мотивация және мотив мінез-құлқы дамуымен жүйелі танымдық процестің жақсы нәтижесі. Жетістікке жетуге бағытталған әрекет баланың мектепте сәтті оқуына әсерін тигізеді. Жетістікке жетуге бағытталған мотивация мен әрекет әрқашан бірдей емес, оқу іс-әрекеті жеке адамның қалыптасуындағы бала бақшадан бастап, орта іс-әрекетке қанағаттанбау немесе берілетін пәнге еш қызығушылықсыз оқу.

Танымдық мотивацияның маңызды аспектісі – оқу-танымдық мотивтер. Егер бала жетістікке жету мотивациясы төменгі сыныптарда басымдылық көрсетеді. Оқу үлгерімі В.С.Мухина бойынша оқу іс-әрекетінің негізгі ерекшелігі сол оның мақсаты егер бала сурет салу үрдісіне қызығып немесе жақсы суретті сабақ үстінсе, оқу іс-әрекетінің элементтерін бастапқыда меңгеру үшін тұрақты және жекеленген танымдық қызығушылықтар балада оқуға, үнемі жаңа мүмкіндіктер туғызып отырады. Сонымен, *оқу мотивациясы* – бұл баланың білімді, белгілі дағдымен алуы және тиімді оқу дағдысын қалыптастыру.

Қорытындылай келе баланың іс-әрекетінің негізгі мақсаты-мотивтер. Олар дидактикалық процестің негізгі қозғаушы күштері болып табылады. Оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастыруды арнайы ұйымдастыру-оқу үрдісін ұйымдастыра білудің маңызы зор. Оқушылардың белсенділігінің маңызды шарты оқыту процесіндегі өзін-өзі бақылау мен өзін- өзі бағалау болып табылады.

Кез-келген оқу тәрбие үрдісін нәтижелі ұйымдастыруға ұмтылатын педагог ең алдымен оқушылардың оған деген мотивациясын, яғни қызығушылығын арттыру мақсатында түрлі әдіс-тәсілдер қолдануға тырысады. Қазіргі кезде оқыту танымдық ерекшеліктері жүйелі дамып келеді. Қазіргі балалардың сабақ барысындағы дамытып, үлгерімін жоғарлату барысындағы әдіс-тәсіл түрлері баланың жаңа тақырыпқа деген қызығушылығын оятады. Балалар сонымен қатар тапсырма барысында, қайталау және топтық жұмыстар арқылы да ойлау белсенділігі артып келеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Выготский Л.С. Вопросы детской психологии / Л.С. Выготский.- М., 1997.
- 2 Абрамова Галина Сёргеевна. Практическая психология: Учебник. М.: Академический проект, 2000. -512с
- 3 Рысбекова А. «Танымдық қабілетті арттыру шрттары », «Қазақстан мектебі» журналы №7-2010ж, 38-39 беттер.
- 4 Ильясов С. «Танымдық белсенділікті дамыту — өзекті мәселе», «Қазақстан мектебі» журналы №2-2011 ж, 66-67 беттер.

Жоғары сынып оқушыларына дене шынықтыру сабағында спорттық іс-шараларды ұйымдастыру әдістемесі алгоритм, принциптер, ұтыс жүйесі, біріншілік, спартакиада

Каназарова Аяулым Мөкембайқызы

«Мирас» университетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекшісі:

Фаузиев Олжас Берланұлы

Резюме: Гибкость – это одно из пяти основных физических качеств человека. Она характеризуется степенью подвижности звеньев опорно-двигательного аппарата и способностью выполнять движения с большой амплитудой.

Summary: Flexibility is one of the five basic physical qualities of a person. It is characterized by the degree of mobility of the links of the musculoskeletal system and the ability to perform movements with a large amplitude.

Психологиялық-педагогикалық және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау, көптеген педагогикалық бақылаулар дене тәрбиесі мектеп оқушыларын тәрбиелеудің кешенді жүйесінің бірінші кезеңі екенін көрсетеді. Сондықтан денеге күш жинауға және болашақта тұлғаның жан-жақты үйлесімді дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін балалық шақта дене тәрбиесі процесін ұйымдастыру өте маңызды.

Балалардың дұрыс дене тәрбиесі-бұл жалпы білім беретін мекемелердің жетекші міндеттерінің бірі, оның барысында барлық органдар мен жүйелердің жұмысына оң әсер ететін қозғалыстарды орындаудың ең ұтымды әдістерімен танысу жүреді.

Мектеп жасындағы балалардың дене тәрбиесі теориясы дене тәрбиесінің жалпы теориясымен біртұтас мазмұны мен зерттеу пәніне ие бола отырып, сонымен бірге баланың тәрбиесі мен оқу процесінде дамуын басқару заңдылықтарын, ағзаның жұмыс қабілеттілігін, пайда болатын мүдделер мен қажеттіліктерді, визуалды-тиімді, визуалды-бейнелі және логикалық ойлау формаларын, басым түрдің ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы зерттейді дамуға байланысты баланың психикасында негізгі өзгерістер орын алатын және баланың дамуының жаңа жоғары сатысына өтуі дайындалатын іс-шаралар. Осыған сәйкес дене тәрбиесін ұйымдастырудың барлық формаларының мазмұны және оны жүзеге асырудың оңтайлы педагогикалық шарттары жасалады.

Әр жас кезеңіндегі баланың әлеуетті мүмкіндіктерінің заңдылықтарын біле отырып және ескере отырып, дене тәрбиесі теориясы дене тәрбиесінің бүкіл білім беру кешенінің ғылыми негізделген бағдарламасының талаптарын қарастырады. дене тәрбиесі және оқушыларды сауықтыру-күрделі процесс. Дене

жаттығуларын орындау техникасын игеру дене шынықтыру сабақтарында жүзеге асырылады, болашақта бала бұл қозғалыстарды күнделікті өмірде, тәуелсіз іс-әрекетте қолданады, сондықтан белгілі бір жолмен әрекет ету әдеті мұғалімнің дене шынықтыру мен отбасының тығыз қарым-қатынасында ғана сәтті дамиды.

Бұл жұмыстың тиімді болуы үшін олардың әрқайсысынан қандай қайтарым күтілетінін нақты көрсету қажет. Сонымен қатар, дене шынықтыру мұғалімінің рөлі өте күрделі және әртүрлі болып көрінеді. Баланың жас ерекшеліктерін және оның өмірінің әр кезеңіндегі баланың мүмкіндіктерін, жүйке жүйесінің жағдайын және тұтастай алғанда бүкіл ағзаны ескере отырып, бағдарламаны игеру кезінде қатаң дәйектілікті сақтау көзделеді. Талаптардан асып кету, бағдарламаның аралық буындарын айналып өтіп, балалардың оқу қарқынын жеделдету қолайсыз деп саналуы керек, өйткені бұл балалардың денсаулығы мен жүйке-психикалық дамуына зиян келтіретін дененің шамадан тыс кернеуін тудырады. Дене тәрбиесі сонымен бірге ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық және еңбек тәрбиесінің міндеттерін жан-жақты шешеді.

Жас кезінен бастап мектеп оқушыларының тұрақты қызығушылығын, тұрақты жаттығуларға деген қажеттілігін, салауатты өмір салтына құндылық мотивациясын қамтамасыз ету қажеттілігі артып келеді

Қазіргі уақытта байқалған балалардың қозғалыс белсенділігінің созылмалы тапшылығы олардың қалыпты физикалық дамуын тежейді, денсаулығына қауіп төндіреді. Мұның себептерінің бірі-мұғалімге балалардың даму деңгейін, олардың мүдделерін, сондай-ақ мүмкіндіктерін ескеруге мүмкіндік бермейтін оқу бағдарламасының шамадан тыс регламенттелуі.

Сондықтан мектептегі дене шынықтыруды өзгертуге бағытталған үздіксіз зерттеулер, ең алдымен, мұғалімнің шығармашылық бастамасын арттырумен, қолданылатын құралдар мен әдістердің құрамын кеңейтумен, оларды жүзеге асырудың міндеттері мен шарттарын, балалар контингентінің ерекшеліктерін ескеретін вариацияны қамтамасыз етумен, стандартты емес ұйымдастырушылық-әдістемелік әдістерді іздеумен, қызметтің ойын бағытымен байланысты.

Жоғарыда айтылғандай, қоғамның әл-ауқаты көбінесе балалардың денсаулық жағдайына байланысты, ал салауатты өмір салтын қалыптастыру бала кезінен болуы керек, өйткені дәл осы кезде оқу процесін ұйымдастырудың балама формалары мен әдістері таңдалады. Оны жалпы педагогикалық принциптерге негіздеу қажет: ғылыми және қол жетімділік, сабақтастық және практикалық мақсаттылық, динамизм және ашықтық.

Бүгінгі таңда балама дене шынықтыру принциптері тұжырымдалған және анықталған:

- тұтастық қағидаты білім, білік және дағдыларды біріктіру біртұтас жүйені құрайтын білім беру, тәрбиелеу және дамыту функцияларының бірлігі, дене тәрбиесінің әртүрлі құралдарының көмегімен баланың бір күйін екіншісіне сапалы өзгертуге бағытталған мақсат

- дене тәрбиесі құралдарының өзгергіштік принципі бірдей психофизикалық сапаны мұғалімнің қолындағы әртүрлі дене тәрбиесі құралдарын қолдана отырып дамытуға болады. Бұл жағдай мұғалімге дене шынықтыру сабақтарында біртұтас

мақсатты көзқарасқа қол жеткізуді қамтамасыз етуге бірегей мүмкіндік береді, бұл үшін дене шынықтыру құралдарының әсер ету сипаты әртүрлі.

- экзистенциалды тәсіл дене шынықтыру мазмұнының және оның шарттарының баланың жеке жағдайына сәйкестігі, дене тәрбиесін үйлестіру және оңтайландыру, әр баланың жеке бейімділігі мен қабілеттеріне сәйкес физикалық белсенділік формасын таңдау

Білім беру мекемелері жағдайында дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарын басқару мәселелері соңғы жылдары ғалымдардың, дене шынықтыру және спорт мамандарының және педагог-практиктердің назарында болды. Ғылыми әдебиеттерде белгілі бір басқару объектісі әрқашан қызмет немесе оның жеке компоненттері болып табылатындығы баса айтылады. Дене шынықтыру-сауықтыру жұмысын басқару міндетті түрде алдағы қызметтің мақсатын, оған жетудің ең жақсы жолдары мен құралдарын анықтауды көздейді.

Дене шынықтыру саласындағы білім берудің жалпы мақсаты мектеп оқушыларының өз денсаулығына ұқыпты қарауға, дене және психикалық қасиеттерін тұтас дамытуға, салауатты өмір салтын ұйымдастыруда дене шынықтыру құралдарын шығармашылықпен пайдалануға деген тұрақты уәждері мен қажеттіліктерін қалыптастыру болып табылады. Осыған сәйкес, мектептегі білім беру бағдарламасы өзінің пәндік мазмұнымен келесі практикалық мақсаттарға жетуге бағытталған:

* негізгі физикалық қасиеттер мен қабілеттерді дамыту, денсаулықты нығайту, ағзаның функционалдық мүмкіндіктерін кеңейту;

* қозғалыс мәдениетін қалыптастыру, жалпы даму және түзету бағыты бар дене жаттығуларымен қозғалыс тәжірибесін байыту;

* дене шынықтыру-сауықтыру және спорттық-сауықтыру қызметінде дағдыларды игеру;

* дене шынықтыру және спорт, олардың тарихы мен қазіргі дамуы, салауатты өмір салтын қалыптастырудағы рөлі туралы білімді игеру.

Дене тәрбиесі өзінің білім беру және дамыту функцияларын дене тәрбиесінің мақсатты педагогикалық процесінде және әрбір білім алушының салауатты өмір салтының жеке стратегиясын құруда барынша толық жүзеге асырады.

Дене тәрбиесі-бұл жеке тұлғаның дене шынықтыруын, яғни биологиялық және рухани әлеуетті жүзеге асыруға көмектесетін жалпы адам мәдениетінің жағын қалыптастыруға бағытталған мақсатты процесс. Демек, дене тәрбиесі процесі жаңа адам дүниеге келген сәттен басталуы керек.

Дене тәрбиесі-жалпы тәрбиенің органикалық бөлігі; денсаулықты нығайтуға, адам ағзасының формалары мен функцияларын, оның физикалық қабілеттері мен қасиеттерін үйлесімді дамытуға, күнделікті өмірде және өнімді іс-әрекетте қажетті моторика мен дағдыларды қалыптастыруға және жетілдіруге, сайып келгенде, физикалық жетілуге қол жеткізуге бағытталған әлеуметтік-педагогикалық процесс.

Дене тәрбиесінің негізгі құралдары мен жолдары – дене жаттығуларымен айналысу табиғи және арнайы таңдалған қозғалыстар және олардың кешендері –

гимнастикалық, жеңіл атлетика, спорт пен туризмнің әртүрлі түрлері, денені қатайту табиғаттың сауықтыру күштерін пайдалану-күн, ауа, су, еңбек пен тұрмыстың гигиеналық режимін сақтау, облыста арнайы білім мен дағдыларды игеру дене шынықтыру және жетілдіру мақсатында дене жаттығуларын, қатаю құралдарын, жеке және қоғамдық гигиенаны пайдалану. Дене тәрбиесі ұғымына әртүрлі көзқарастарды талдай отырып, біз дене тәрбиесі – бұл адам ағзасының формасы мен функцияларын жетілдіруге, моториканы, олармен байланысты дағдыларды қалыптастыруға және физикалық қасиеттерді дамытуға бағытталған педагогикалық процесс деген келесі тұжырымдаманы ұстанамыз.

Әрқайсысы белгілі бір негізгі жалпы білім беру бағдарламасы бойынша жұмыс істейді. Бағдарлама-бұл әртүрлі қызмет түрлері бойынша балалармен жұмыстың мақсатын, міндеттерін, мазмұнын анықтайтын мемлекеттік құжат.

Мектептегі білім беруді іске асыруға көшу жағдайында мектеп жасындағы балалардың денсаулығын сақтау бойынша жұмыс процесінде басты назар денсаулық және дене шынықтырубілім беру салаларын іске асыруға аударылады. мемлекеттік білім беру стандарттары.

Осылайша, балалардың денсаулығын нығайту және аурулардың алдын алу үшін олардың қозғалыс белсенділігінің деңгейін арттырып қана қоймай, жүйелі түрде белсенді қатайту шараларын жүргізу қажет. Олар жергілікті және жалпы, дәстүрлі және дәстүрлі емес болуы мүмкін. Жалпы білім беретін мекемелердің жұмыс тәжірибесін талдау соңғы жылдары күннің жалпы режимінде қозғалыстардың үлес салмағының төмендегенін көрсетеді, бұл барлық жүйелердің қалыптасуына теріс әсер етеді және сөзсіз балалар денесінің қорғанысын төмендетеді.

Денсаулық-адамның бүкіл өмірі мен іс-әрекетінің негізгі құрамдас бөлігі. Туғаннан бастап күшті денеге ие бола отырып, физикалық, шығармашылық және адамгершілік әлеуетін жетілдіре отырып, сіз үлкен жетістіктерге жете аласыз. Қазіргі адам дене шынықтыру негіздерін игермей мәдениетті деп санауға болмайды, өйткені ол жалпы мәдениеттің ажырамас бөлігі болып табылады.

Мектептегі дене шынықтырудың маңызды міндеттерінің бірі-оларды сабақтан тыс және сыныптан тыс жұмыстар мен іс-шаралардың әртүрлі түрлеріне тарту арқылы оқушылардың белсенділігін арттыру.

Дене шынықтыру-сауықтыру және спорттық іс-шаралар оқушылардың, ата-аналардың, педагогтардың өздерінің физикалық және психикалық денсаулығына саналы көзқарасын, табысты әлеуметтік бейімделуге ықпал ететін маңызды әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға, сондай-ақ жаман әдеттердің алдын алуға, мектеп оқушыларының ең көп санын сауықтыру іс-шараларымен қамтуға бағытталған.

Қазіргі жағдайда балалардың денсаулығы мәселесі жаһандық сипатқа ие болады. Баланың денсаулығы, бір жағынан, оның денесіне сыртқы және ішкі әсерлердің әсерімен және дененің осы әсерлерге қарсы тұру мүмкіндігімен анықталады. Оқушыларға сау денені қалыптастыру үшін құралдар мен формаларды дұрыс және орынды таңдауға үйрету керек.

Бұл қызметтің сәттілігі, зиянды әсерлерді жою және оларға төзімділікті арттыру денсаулықты сақтау мен нығайтуға бағытталған күш-жігердің бағыттарын анықтайды.

Бүгінгі таңда қоғам алдында, әсіресе мектеп оқушыларының алдында өте маңызды міндет - баланы тәуелсіз өмірге дайындап қана қоймай, оны дені сау болуға үйрету, оның болашағы мен өмірдегі жетістігі үшін денсаулыққа деген қажеттілігін қалыптастыруға ықпал ету. Бұл енгізіліп жатқан жаңа бағыттардың бірі білімге қойылатын міндетті талаптар.

Соңғы онжылдықта қазіргі қоғамда мемлекеттің болашақ әл-ауқатының негізгі факторы ретінде өскелең ұрпақтың денсаулығын сақтау негізгі идея болып табылады.

Қазіргі жағдайда балалардың денсаулығы мәселесі жаһандық сипатқа ие болады. Баланың денсаулығы, бір жағынан, оның денесіне сыртқы және ішкі әсерлердің әсерімен және дененің осы әсерлерге қарсы тұру мүмкіндігімен анықталады. Оқушыларға сау денені қалыптастыру үшін құралдар мен формаларды дұрыс және орынды таңдауға үйрету керек. Бұл қызметтің сәттілігі, зиянды әсерлерді жою және оларға төзімділікті арттыру денсаулықты сақтау мен нығайтуға бағытталған күш-жігердің бағыттарын анықтайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Валик Б. В. Ребёнок и физические нагрузки // Физическая культура в школе. - 2014
2. Водяницкая О.М. Организация здоровьесберегающей в школах Физическая культура в школе. - 2015
3. Дорошенко А.С., Шуров К.Ю. Образовательный урок. Физическая культура в школе. - 2020
4. Копылов Ю.А. Учитель физкультурной самостоятельности. 9. ИКТ ресурс, диск CD, АУ ОУ Организация спортивной работы в школе. Издательство Учитель, 2018 г.

Химия мен биология сабағында тапсырмаларды құрастыру және оны орындау әдістері

Мәдиұлы Нүргелді

«Мирас» университетінің 4 курс студенті

Ғылыми жетекшісі:

Кабылбекова Айсулу Тенелхановна

Резюме: В статье рассмотрены методы составления и выполнения заданий на уроках химии и биологии.

Summary: The article discusses the methods of drawing up and performing tasks in chemistry and biology lessons.

Қазіргі мектептің ең маңызды тұрақты міндеті-жас ұрпаққа ғылым негіздері туралы берік білім беру, Дағдылар мен біліктерді дамыту, оларды практикада қолдану. Жалпы әлеуметтік міндетті шешу ғылым негіздеріне оқытудың білім беру-тәрбие мақсаттарын іске асыру және оларға қол жеткізу бағытында оқытудың нысандарын, әдістері мен құралдарын жетілдірумен тікелей байланысты.

Әдістемелік тәсілдерді (әдістерді, тәсілдер мен құралдарды) оқу мақсаттарына қол жеткізуді іздеу педагогика ғылымы мен мектептің алдында тұрған жаһандық проблеманы - оқытудың тиімділігін арттыру проблемаларын зерттеу міндеттерінің бірі болып табылады.

Кез келген процестің, соның ішінде оқу процесінің тиімділігі нақты жетістіктердің алдын ала белгіленген көрсеткіштерге (критерийлерге) тиімділікке қатынасы ретінде түпкілікті нәтижелермен анықталатыны белгілі. Мұндай көрсеткіштер негізінен жоспарланған (мақсаттар бойынша) қажетті нәтижелерден басқа ештеңе емес. Жоспарланған қажетті оқу нәтижелері мақсатқа жетудің көрсеткіштері, яғни оқу тиімділігінің көрсеткіштері ретінде әрекет етуі керек. Оларды ассимиляцияға қойылатын талаптар деп те атауға болады.

Негізінде, жарияланған барлық жалпы дидактикалық және нақты әдістемелік зерттеулердің пәні оқытудың тиімділігін арттыру болып табылады. Алайда, мұндай жұмыстардың авторлары Г.И. Андреева, В. М. Блинов [27], А.М. Дорошкевич.

Зерттеу барысында біз келесі жалпы алғышарттан бастаймыз: химияны оқытудың тиімділігін арттыруға белгілі бір мақсатпен белгіленген қажетті жоспарланған нәтижелерге (тиімділік көрсеткіштеріне) қол жеткізуге нақты бағытталған әдіс ықпал етуі мүмкін.

Жоспарланған нәтижелерге қол жеткізу үшін олардың мүмкіндіктері тарапынан оқытудың әртүрлі әдістері мен құралдарын талдау мұндай әдіс бағдарламаланған оқыту болуы мүмкін деген қорытындыға келді. Содан кейін бағдарламаланған оқу тапсырмалары жүйесі мақсаттар бойынша жоспарланған нәтижелерге қол жеткізу үшін оқушылардың іс-әрекеттерінің реттілігін ұйымдастырудың құралы болуы керек.

Бағдарламаланған оқыту бойынша жұмыстарды талдау және т.б. көрсетілген әдістің белгілі теориялық дамуы мен теориялық алғышарттарды практикалық қолдану арасында алшақтық бар екенін көрсетті. Бұл бағдарламаланған оқыту бойынша теориялық жұмыстарда оқу мазмұнының, түпкілікті қажетті нәтижелердің (мақсаттардың) әдістің өзара байланысын есепке алу қажеттілігі туралы мәселе ашылмағандығына байланысты. Сондықтан, бағдарламаланған оқыту бойынша нақты әдістемелік зерттеулерде мұндай оқыту қажетті нәтиже емес, мүмкін болатын ең жақсысын алу әдісі ретінде қарастырылады, яғни, пән бойынша білім сапасын арттырады, танымдық тәуелсіздікті дамытуға, сараланған тәсілді қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Зерттеу барысында біз келесі теориялық алғышарттардан бастаймыз.

1. Оқытудың тиімділігін анықтау кезінде нақты нәтижелерді қойылған мақсаттармен салыстыру мүмкін болуы үшін соңғысын оқу тиімділігінің көрсеткіштері ретінде жоспарлау қажет.

2. Оқыту тиімділігінің көрсеткіштерін белгілеу (қажетті нәтижелерді жоспарлау) оқытудың белгілі бір дидактикалық мақсатын есте ұстаған жөн және басқа мақсаттардың иерархиясын (жалпы әдістемелік және жеке әдістемелік) бөлінген жалпы дидактикалық мақсат шеңберінде ескеру қажет. Химия мен биологияны оқытудың жалпы дидактикалық мақсаттарына мыналар жатады: химия және биология ғылымының негіздерін игеру (химиялық және биологиялық білім жүйесін қалыптастыру), оқушының ой-өрісін қалыптастыру және зертханалық дағдыларды дамыту, дүниетанымдық сенімдерді, жаңа адамның жеке қасиеттерін қалыптастыру және табиғатқа белсенді және ұқыпты қарауға тәрбиелеу. Оқу процесінің тиімділігін анықтау кезінде, әдетте, оқу курсына енгізілген мазмұнды игеру нәтижелері анықталады және талданады, яғни біздің жағдайда нәтиже бірінші мақсатқа жету – химия мен биология ғылымының негіздерін игеру. Ғалымдардың пәкәрәнше, ғылым негіздерін оқытудың негізгі жолы игерілетін білімнің мазмұнымен анықталатынын, мұндай білімнің мазмұны оқушылардың ассимиляция сипатына және ақыл-ой дамуына әсер етіп қана қоймай, оқытудың басқа мақсаттарына қол жеткізудің негізі екенін атап көрсетеді. Осыған байланысты біздің зерттеуімізді химия және биология бағдарламасында көрсетілген бір ғана, бірінші оқу мақсатына жету нәтижелерімен байланысты мәселелерді шешумен шектеу, атап айтқанда ғылым негіздерін: маңызды химиялық және биологиялық фактілерді, өзгерістерді, ұғымдарды, заңдар мен теорияларды игеру заңды болады. Оқушылардың химияны және биологияны оқу курсының мазмұнын химия және биология ғылымының негіздерін игеру нәтижелері оқу процесінде іс-әрекет ретінде қарастырады. Егер оқу мазмұнын игерудің қажетті түпкілікті нәтижесін іс-әрекеттер-дағдылар арқылы білдірсек, онда соңғысы оқу тиімділігінің көрсеткіштері ретінде әрекет етеді. Оқу процесінің де, бәсекелес әдістемелік ұсыныстардың да тиімділігін анықтауда оқушылардың нақты жетістіктері осындай көрсеткіштермен салыстырылуы керек.

3. Оқытудың тиімділігін анықтау кезінде-бақылау - барабар бақылау тапсырмалары оқушылардың білімінде жоспарланған нәтижелерді анықтауға арналған. Осылайша, бақылау мазмұнын анықтау оқытудың тиімділігін арттырудың әдістемелік тәсілін әзірлеудегі бірінші кезектегі міндетке айналады.

4. Оқытудың бүкіл процесі-зерттеу объектісі-негізгі өзара байланысты компоненттер мақсаттар, мазмұн және әдістер (әдістер, құралдар) оқыту болып табылатын кешенді жүйе ретінде қарастырылуы мүмкін. Бұл компоненттерді жеке жүйелер ретінде қарастыруға болады. Оқыту процесін қарастырудың осындай жүйелі тәсілімен және оқыту тиімділігінің көрсеткіштері (жоспарланған нәтижелер) тиісті мақсаттардың, мазмұнның және әдістердің (тәсілдердің, құралдардың) оқытудың көрінісі болып табылатын белгілі бір жүйелер ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар, біздің зерттеуімізде мазмұнды, мақсаттарды, сондай-

ақ мақсаттар үшін қажетті нәтижелерді біз тұрақты жүйелер, ал әдістер тәсілдер, құралдар) айнымалы жүйе ретінде қарастырамыз.

Схемалық түрде оқу процесінің құрамдас бөліктерінің бұл байланысын келесідей көрсетуге болады (нәтиженің айнымалы компонентпен байланысы нүктелі көрсеткімен көрсетілген):

Әлеуметтік тапсырыс → құралдар даярлау жүйесі

Оқыту құралдары жүйесі-біздің зерттеу пәніміз-бұл мақсатқа жетудің материалдық тәсілі, яғни тиімділік көрсеткіштері.

Оқу процесінің көрсетілген жүйелерінің өзара байланысы және біздің зерттеу пәніміздің орны құралдар жүйесі-бағдарламаланған оқу тапсырмалары (химия және биология ғылымының негіздерін игеру мақсатына жету үшін келесі зерттеу схемасымен ұсынылуы мүмкін (эксперименттің процедуралық бөлігі нүктелі көрсеткімен көрсетілген):

Әлеуметтік міндет → құралдарды оқу, білім алу

Ғылыми зерттеудің мақсаты химияны және биологияны оқытудың тиімділігін арттыруға ықпал ететін құрал ретінде бағдарламаланған оқу тапсырмалары жүйесін құру және пайдалану болып табылады.

Ғылыми зерттеудің жалпы болжамы.

1. химия мен биологияны оқытудың тиімділігін арттыруға бағдарламаланған оқу тапсырмаларының жүйесі ықпал етуі мүмкін, оның негізінде келесі логика жатыр: тиімділік көрсеткіштерін белгілеуден - химия және биология ғылымының негіздерін игерудің қажетті нәтижелерін жоспарлаудан бастап, осындай көрсеткіштерге қол жеткізу үшін құралдар жасауға дейін ұмтылу керектігі қарастырылады.

2. Оқушылардың нақты жетістіктерін жоспарланған нәтижелермен салыстыру оқушылардың білімін ғана емес, ұсынылған әдістеменің тиімділігін де объективті бағалауға мүмкіндік береді.

Kahoot-бұл онлайн викториналар, тесттер мен сауалнамалар жасауға арналған салыстырмалы түрде жаңа қызмет. Бұл бағдарлама ішінара Socrative Дидакторында сипатталғанға ұқсайды және оны дидактикалық мақсатта тиімді пайдалануға болады [8].

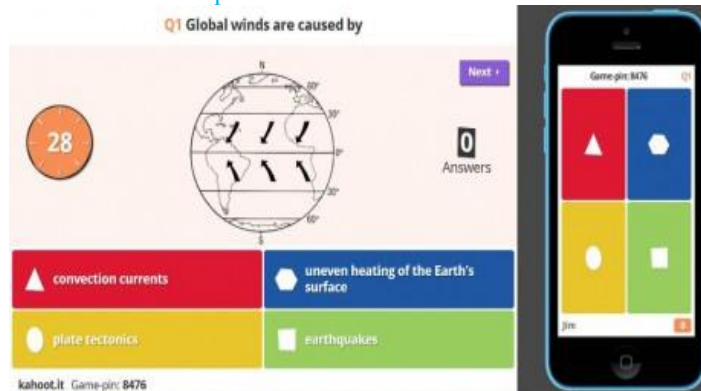
Оқушылар мұғалім жасаған тесттерге планшеттерден, ноутбуктерден, смартфондардан, яғни Интернетке қол жеткізе алатын кез-келген құрылғыдан жауап бере алады.

Kahoot-та жасалған тапсырмалар оларға фотосуреттер мен тіпті бейнелерді қосуға мүмкіндік береді. Викториналардың, тесттердің орындалу қарқыны әр сұрақтың уақыт шегін енгізу арқылы реттеледі.

Қажет болса, мұғалім қойылған сұрақтарға жауап беру үшін ұпайларды енгізе алады: дұрыс жауаптар мен жылдамдық үшін. Планшет мұғалімнің компьютер мониторында көрсетіледі [9].

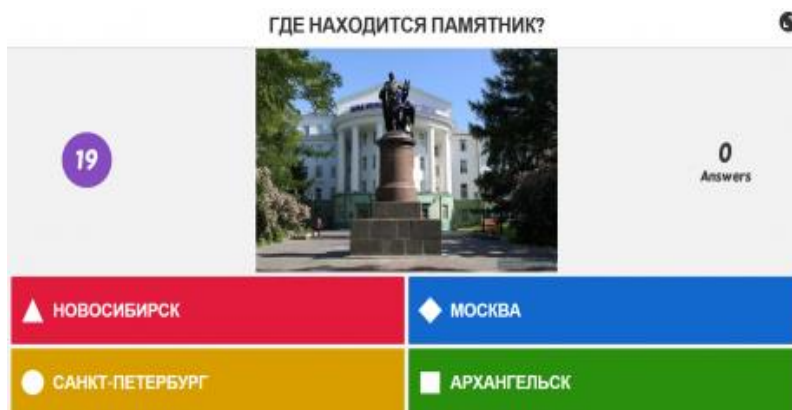
Тестілеуге қатысу үшін студенттер қызметті ашып, мұғалім өз компьютерінен ұсынатын PIN кодын енгізуі керек.

Оқушы өз құрылғысында дұрыс жауапты таңдауға ыңғайлы. Опциялар геометриялық фигуралармен ұсынылған.

Сурет 1. Геометриялық фигураларды қолдану

Бұл қызметті пайдалану оқушылардан кері байланыс алудың жақсы тәсілі болуы мүмкін.
 Балама тест.

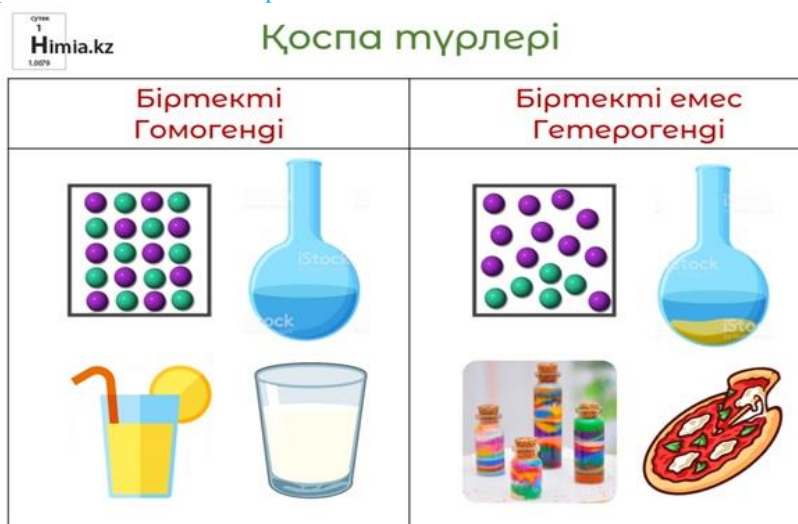

Сурет 2. Альтернативті тест құрастыру

Келесі суреттен көретініміз, оқу модулін даялау технологиясы (сурет сурет 3).

Сурет 3. Оқу модулін даялау технологиясы

Сурет 4. Қоспа түрлері

Сонымен қатар, химиядан қоспаларға байланысты жоғарыдағыдай тапсырмалар құрастыруға болады (сурет 4).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Куанышова С Биологияға кіріспе. - Шымкент: Мирас университеті, 2018 - 136 бет.
2. Куанышова С.Е., Сулейменова М.Т. Биологияны оқыту әдістемесі: Оқу құралы. - Шымкент: "Нұрлы Бейне" баспасы, 2020. - 216 стр
3. Торманов Н. Биологияны оқытудың инновациялық әдістемелік кешенінің нұсқауы. - Алматы: Қазақ университеті, 2014-187 бет

Технология переработки эмульсионного нефтешлама на месторождениях ЗКО (на примере месторождения Чинаревское)

Мудесиров Алишер Эскендерович

Студент 2 курса

Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет

Научный руководитель

Калешева Гульмира Ермухамбетовна – ст. преподаватель

В результате техногенной деятельности человека одним из основных источников загрязнения окружающей среды являются предприятия нефтедобывающей и нефтеперерабатывающей промышленности. Вследствие аварийных ситуаций, а также в ходе производственной деятельности предприятий нефтедобычи и нефтепереработки во всем мире и в частности у нас в стране накопилось большое количество нефтешламов.

Во время эксплуатации нефтяных месторождений неминуемо образование стойких водонефтяных эмульсий, свойства которых изменчивы во времени и зависят от большого количества факторов. Стабильность таких систем сильно увеличивается при длительном хранении в открытых амбарах и прудах. Происходит это по причине «старения» эмульсий, уплотнения и упрочнение во времени бронирующих оболочек на каплях воды, испарения легких фракций, осмоления нефтепродуктов, увеличения механических примесей за счет атмосферной пыли и т.д. [1].

Переработка нефтешламов является сложной технической и технологической задачей, обусловленной прежде всего стойкой нефтяной эмульсией с большим содержанием механических примесей. Главной ее задачей является разделение на три части: воду, механические примеси и углеводородную часть.

Для разделения нефтяных эмульсий применяются различные способы, каждый из которых имеет свои преимущества и недостатки. Эти методы характеризуются высокими капитальными и эксплуатационными затратами, нестабильным эффектом по разрушению эмульсий. Поэтому актуальными задачами являются совершенствование существующих и разработка новых эффективных методов и технологии разделения нефтяных эмульсий.

Рассмотрим на примере одного из месторождения как Чинаревское нефтегазоконденсатное месторождение в Западном Казахстане, расположенного в Зеленском районе, Западно-казахстанском регионе Республики Казахстан. Чинаревское месторождение находится приблизительно в 90 км к северо-востоку от города Уральск. Координаты: 51° 39' 17" N, 52° 20' 00" E. Открыто в 1991 году. По данным геологоразведки, запасы составляют 49 млрд. м³ природного газа и 35 млн. тонн нефти.

Рациональная переработка нефтешлама на сегодняшний день является актуальной задачей для окружающей среды. Так, например, только в шламохранилищах ТОО «Жаикмунай» накоплено свыше 1 млн. тонн нефтешлама.

Состав и физические свойства нефтешламов, могут варьироваться в зависимости от источника образования. Важным объединяющим фактором является то, что все нефтешламы содержат как воду, так и твёрдые примеси. Зачастую они образуют стойкую не расслаивающуюся эмульсию. Это затрудняет процесс разделения, и большинство методов, которыми перерабатываются нефтешламы, не справляются полностью с поставленной задачей. Наиболее распространенными методами являются:

-отстаивание, которое является медленным и неэффективным процессом т.к. требует отстойников с большой полезной площадью и дорогих химикатов;

-фильтрация через пресс делит нефтешламы только на две части - отделяет примеси от жидкой составляющей, а также имеет низкую пропускную способность. Кроме того, этот процесс оставляет нерешенной проблемы утилизации отфильтрованного материала и отделения воды;

-сжигание нефтешламов вместе с водой и механическими примесями является дорогим процессом, при котором ценная углеводородная составляющая безвозвратно уничтожается.

Нефтешламы представляют собой аномально устойчивые эмульсии, постоянно изменяющиеся под воздействием атмосферы и различных процессов, протекающих в них [2.3].

В наиболее упрощенном виде нефтешламы представляют собой многокомпонентные, устойчивые, агрегативные физико-химические системы, состоящие главным образом, из нефтепродуктов, воды (содержание хлоридов колеблется от 7 до 10000 мг/дм, а общая минерализация составляет от 100 до 16000 мг/дм³) и механических примесей (твердых песчаных и глинистых частиц, производственной пыли, кокса и сажи, продуктов коррозии, частиц гидроокиси металлов, карбонатов щелочноземельных металлов, карбонатов и сульфидов железа, элементарной серы, а также биообрастаний системы оборотного водоснабжения).

Нефтешламы в шламохранилищах и ловушечные нефти в резервуарах независимо от источников формирования с течением времени отстаиваются и разделяются на слои:

-верхний слой - малообводненная нефть с относительно невысоким массовым содержанием механических примесей от 0,5 % (ловушечные нефти) до 1,5 % (амбарные нефти). Такую дисперсную систему по классификации следует отнести к третьей группе эмульсий ;

-средний слой — мелкодисперсная эмульсия сложного типа ("прямая" и "обратная") с массовым содержанием воды до 70—80 % и механических примесей 1,5-15 %. Обычно он бывает небольшим по объему. Доля воды и механических примесей могут возрастать сверху вниз, могут различаться хаотично по объему, а могут распределяться практически однородно;

-водный слой - свободно отстоявшаяся вода с плотностью от 1,01 до 1,19 г/см³;

-донный слой - для ловушечных нефтешламов это обычно вода с повышенным содержанием механических примесей; для шламохранилищ - остатки нефти с содержанием механических примесей до 80 %.

Характер изменения состава нефтешлама по глубине шламохранилища представлен на рисунке 1.1.

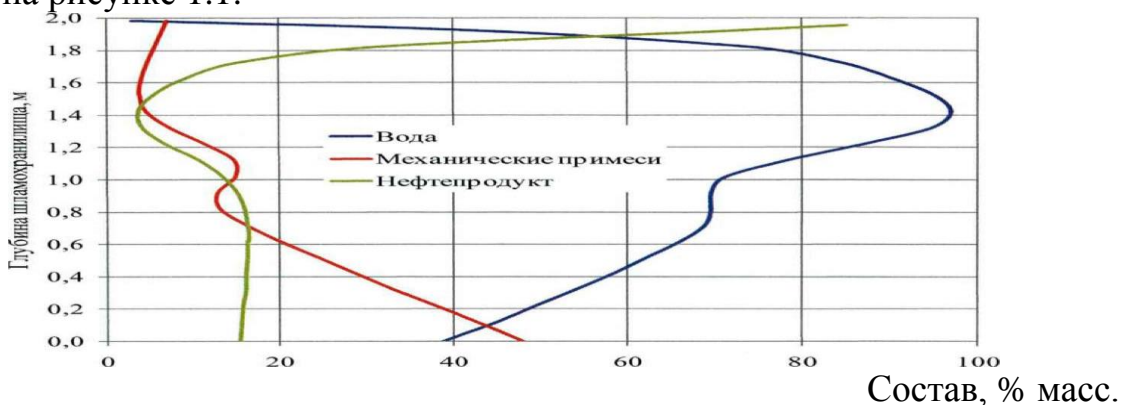

Рисунок 1.1- Состав нефтешлама по глубине шламохранилища

Из рисунка 1.1 видно, что каждый из слоев представляет собой неравновесную дисперсную систему, в которой непрерывно протекают физико-химические процессы.

По физическому состоянию нефтешлам представляет собой полидисперсную систему, содержащую частицы крупностью более десятых долей миллиметра, суспензии и эмульсии с размерами частиц от десятых долей миллиметра до 0,1 мкм и коллоидные - от 0,1 до 0,001 мкм.

В качестве объектов исследований - были выбраны образцы эмульсионного нефтешлама шламохранилищ ТОО «Жаикмунай» [4].

Таблица 1.1 -Физико-химические характеристики эмульсионного нефтешлама ТОО «Жаикмунай» в зависимости от глубины отбора пробы

Наименование показателя, размерность	Глубина отбора пробы (относительно уровня нефтешлама в шламохранилище)		
	0,0 м	1,0 м	2,0 м
Плотность при 20 °С, кг/м ³	964,6	964,0	966,3
Содержание воды, % масс.	21,0	46,9	42,4
Температура застывания, °С	минус 5	минус 4	минус 5
Температура вспышки в открытом тигле, С	142	155	152
Условная вязкость при 80 °С, °ВУ	4,71	4,72	4,70
Содержание серы, % масс.	1,95	1,06	1,46
Механические примеси, % масс.*	2,66	3,06	2,95

Примечание:

* механические примеси на фильтре выглядят как глинистая порода грязно-коричневого цвета и представляют собой частицы грунта, катализатора и продукты коррозии металла.

Нами были проведены исследования, цель которых заключалась в определении оптимальных параметров процесса термофизического обезвоживания нефтешлама: содержание воды, содержание нефтепродуктовой части содержание механических примесей.

Для проведения исследований была приготовлена средняя проба нефтешлама ТОО «Жаикмунай» со следующими характеристиками: 46,90 % 50,15 % 2,95 %.

С использованием лабораторной установки нами было определено количество выделенной из эмульсионного нефтешлама воды в зависимости от температуры нагрева. На рисунке 1.2 показана зависимость доли отгона воды из эмульсионного нефтешлама от температуры, полученная путем постепенной перегонки нефтешлама в интервале температур 100-170 °С и давлении 101,3 кПа.

Результаты, приведенные на рисунке 1.2, свидетельствуют о том, что полный переход воды в паровую фазу обеспечивается нагревом нефтешлама до температуры более 150 °С. На основании этого можно утверждать о наличии в эмульсионном нефтешламе внутренних процессов препятствующих нормальному кипению воды.

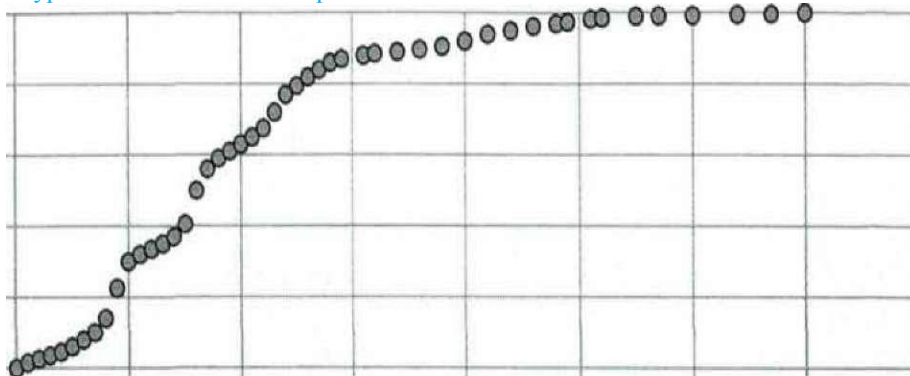

Рисунок 1.2 - Кривая постепенной перегонки воды из эмульсионного нефтешлама

В результате обобщения результатов исследования процесса термофизического обезвоживания эмульсионного нефтешлама нами разработана принципиальная технологическая схема установки переработки эмульсионного нефтешлама (рисунок 1.3)

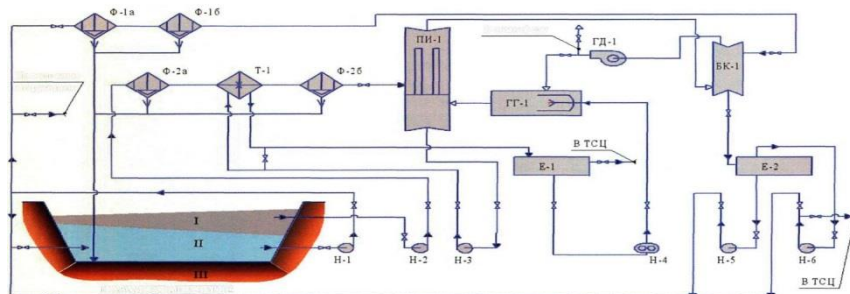

Рисунок 1.3 - Принципиальная технологическая схема установки переработки эмульсионного нефтешлама

Эмульсионный нефтешлам (I) с температурой окружающей среды забирается из шламохранилища насосом Н-1 в количестве 6 т/ч и поступает в фильтр грубой очистки Ф-2а (конструкция этого фильтра защищена патентом [195] и заявкой на изобретение, рассмотрены далее). В фильтре Ф-2(а) происходит отделение твердых примесей диаметром свыше 1 мм. Из фильтра Ф-2(а) эмульсионный нефтешлам направляется в теплообменнике Т-1 где подогревается до температуры 50-60 °С и далее в фильтр тонкой очистки Ф-2(б). В качестве теплоносителя в теплообменнике Т-1 используется обезвоженный нефтешлам поступающий из кубовой части пленочного испарителя ПИ-1. В фильтре Ф-2(б) происходит отделение твердых примесей диаметром свыше 0,25 мм. Очищенный от твердых примесей эмульсионный нефтешлам направляется в нижнюю часть межтрубного пространства пленочного испарителя ПИ-1. В межтрубном пространстве происходит подогрев эмульсионного нефтешлама до температуры 80-100 °С за счет тепла дымовых газов поступающих с температурой 350-400 °С в трубное пространство ПИ-1. Подогретый эмульсионный нефтешлам перетекает в верхнюю часть трубного пространства ПИ-1 и в виде пленки стекает по трубам. В трубном пространстве ПИ-1 происходит испарение из нефтешлама воды и легких

углеводородных фракций при непосредственном контакте с дымовыми газами, поступающими в кубовую часть трубного пространства ПИ-1. Для генерации дымовых газов предусмотрен генератор газа ГГ-1, представляющий собой горизонтальный аппарат для сжигания обезвоженного нефтешлама на стандартной мазутной горелке.

Сжигание обезвоженного нефтешлама в ГГ-1 проходит при температуре 1500 °С и коэффициенте избытка воздуха 1,03. Из кубовой части пленочного испарителя ПИ-1 обезвоженный нефтешлам с температурой 170 °С откачивается насосом Н-4 и через теплообменник Т-1 направляется в буферную емкость Е-1 (далее в товарно-сырьевой цех). Из емкости Е-1 обезвоженный нефтешлам шестеренчатым насосом Н-4 подается в генератор газа ГГ-1, в количестве 200 кг/ч. С верха трубного пространства пленочного испарителя ПИ-1 смесь дымовых газов, водяного пара и углеводородных паров с температурой 100-120 °С поступают в верхнюю часть барометрического конденсатора БК-1. В качестве охлаждающего агента в верхнюю часть БК-1, насосом Н-2 подается вода (И) из шламохранилища в количестве 250 т/ч. Вода предварительно проходит двухступенчатую очистку от твердых примесей. Для этого предусмотрены фильтры Ф-1(а) - грубой очистки и Ф-1(б) - тонкой очистки. Температура дымового газа, поступающего в пленочный испаритель ПИ-1 регулируется циркулирующими дымовыми газами, прошедшими через ПИ-1, БК-1 и подаваемыми газодувкой ГД-1 в газогенератор ГГ-1. Излишки дымового газа сбрасываются в атмосферу. Сконденсированные в конденсаторе БК-1 углеводороды и вода с температурой 80-90 °С направляются в отстойник Е-2. Из отстойника Е-2 вода насосом Н-6 откачивается в шламохранилище. Излишки воды из шламохранилища откачиваются и направляются на очистные сооружения ТОО «Жаикмунай».

Анализируя предложенные методы утилизации нефтяных эмульсий в качестве компонентов топлива можно сделать вывод о том, что в подобных композициях предлагается использовать верхний слой содержимого шламонакопителя, т.к. содержание механических примесей в используемых шламах невелико (2-5 %). Донные слои шламонакопителей, которые и являются не утилизируемыми шламами, подобным образом использовать невозможно, т.к. высокое содержание механических примесей (до 45 %) создает опасность засорения топливоподающей аппаратуры и форсунок.

Список использованной литературы

1. Грошева, М. А. Инновационно-инвестиционное обеспечение переработки нефтесодержащих отходов: Автореф. дисс. доктора экон. наук / М. А. Грошева. – Самара, 2006.
2. Шламы нефтяные // Нефтегаз. [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://neftegaz.ru/> (дата обращения 15.05.2015).
3. Физико-химические методы исследования нефтяного шлама. [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://knowledge.allbest.ru/chemistry/> (дата обращения 15.05.2015).

4. Проект разработки месторождения Чинаревское по строительство скважин. Актау, 2018.352с.

5. Интернет ресурсов <http://www.yabloko.ru/Publ/Unit/unit.html>

6. Интернет ресурсов <http://www.of.ugntu.ru>

7. Интернет ресурсов <http://www.ugnk.info>.

Бұзаулардың мінез-құлықтарының өсуіне, дамуына әсері

Мулдағалиева Аида Максұтовна

7M01509-Биология магистранты

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті

Аннотация: Мақалада бұзаулардың мінез-құлқы зерттелді. Бұзауларды өсірудің топтық және жеке әдістерінің олардың одан әрі дамуына мінез-құлық, ұстау жағдайлары, генотип, өнімділікке әсері зерттелу нәтижелері көрсетілген. Қоршаған ортаның әсеріне мінез-құлық реакцияларын зерттеуіне аса назар аудару керектігі ескерілген. Етті мал тұқымының бұзауларының жасына, жынысна байланысты бейімделу ерекшеліктері туғаннан алты айға дейін зерттеліп нәтижесі сарапталған.

Ауылшаруашылық жануарларының этологиясының қарқынды дамуы өнеркәсіптік мал шаруашылығы мен құс шаруашылығының пайда болуымен басталды. А.Н. Промптовтың, А.Д. Слонимнің, Л. М. Баскиннің зерттеулері бойынша өнеркәсіптік кешендерде азықтандыру және ұстау жағдайларының күрт өзгеруі (жануарлардың жоғары концентрациясы, үймелеуі, жасанды жарықтандыру, технологиялық шу, жиі қайта топтастыру және т.б.) жануарлардың бейімделу қабілетінің едәуір төмендеуіне, генетикалық бекітілген мінез - құлық формаларының бұзылуына, өнімділік пен репродуктивті қабілеттерінің төмендеуіне соқтырады.

И.А. Бойконың көрсетуінше ауыл шаруашылығы жануарларының мінез-құлқын ғылыми зерттеу нәтижелерін мал шаруашылығы тәжірибесінде қолдану неғұрлым орынды, тиімді ұстауға, тамақтандыруға және өсіруге байланысты олардың өнімділігін едәуір арттыруға мүмкіндік береді.

И.Н. Горбачева, М.В. Зубецтердің көрсетуінше бұзаулар анатомиялық, морфологиялық және физиологиялық тұрғыдан жетілген жеке тұлға болып туады, ал жетілу барысында импритинтингтік рефлексдердің негізгілері игеріледі. Ондай рефлексдердің негізгілері - көру мен дыбыстық сигналдарды ұзақ уақыт еске сақталуы, анасын тану мен өндірісту жағдайларға икемделуі жатады. М.З. Паска зерттеулерінде бұзауларды жеке және топтық әдістермен өсірудің мінез-құлқына, қоректену жағдайына, генотипіне және өнімділіктеріне әсерлерін анықтай келе, бұзауларды алты айлық жастарынан кейін бөліп өсірудің дұрыстығын көрсетеді.

Бұзаулардың этологиялық зерттеулеріне олардың негізгі тіршілігін зерттеу жатады генетикалық бейімділігі бар өндіріс процесіндегі көріністер жас жануарлар және қоршаған орта жағдайлары. Әрбір жануар өзіне тән жүйке және өзара әрекеттесу кезінде мүлде басқаша түрде көрінетін психикалық дарақтармен адамдарға ұқсас.

Зерттеу «Орал қаласы, Теректі ауданы, Бозай ауылы, “КХА Туған жер”. Барлығы Қостанайлық Сементал породасы бұзаулар әртүрлі жас топтары. Тәжірибе үшін жануарлар аналогтар принципі бойынша, ескере отырып таңдалды 10 бұзаудың дене салмағы, жасы мен жынысы: 1 топ – бұқашықтар (Г_1_Б) 2 топ ұрғашы бұзаулар (Г_1_Т).

Бұзаулардың мінез-құлқын зерттеу бақылау әдісі қолданылды, бұл әр 15 минут сайын екі күн ішінде жүргізілді. Бұзаулардың мінез-құлқы қадағаланды туылғаннан кейінгі алғашқы күндерде, содан кейін алты айға дейін ай сайын бақылау. Бұзаулардың мінез-құлқы элементтері мен мінез-құлық актілері арқылы сипатталды [4,6]. Жүйе мінез-құлық белгілерінің символизміне сәйкес негізделген

Жануарлардың мінез-құлқын функционалдық күрделіліктің үш деңгейіне бөлу:

1) мінез-құлық элементі, 2) мінез-құлық актісі 3) мінез-құлық жүйесінің функционалдық жағдайы.

әрекеттерді белгілеу үшін, мінез-құлық элементтері қолданылатын белгілер этология. Жануардың мінез-құлқын қарастырған кезде бірлік ретінде он бес минуттық интервал алынды. Бақылау үшін бұзаулар айқын бояумен сериялық нөмірлермен белгіленді. Кейін бақылаулар, әрбір бұзау үшін алынған мәліметтер бөлек өңделді.

Бұзау жетілген (анатомиялық, морфологиялық және физиологиялық) жеке индивид түрінде өмірге келеді. Жас жануарлардың мінез-құлқының маңызды факторы із қалдыру рефлексі болып табылады, ол жаңа туылған төлдердің визуалды үлгілер мен дыбыстарды ұзақ уақыт есте сақтауы бар сигналдар; енесін жиі емізуі импринтинг рефлексін күшейтеді.

Өмірінің алғашқы сағаттарында бұзауларда, жаңашылдық рефлексі айқын көрінеді. 30-80 минуттан кейін олар орнынан тұрып, көп ұзамай енесінің желінін соруды бастайды. Еміп болғаннан кейін бұзаулардың қоректену рефлексі толығымен жүзеге асады. Тойғаннан соң олар өздерін сабырлы ұстайды және ұзақ уақыт жатады.

Туылғаннан алғашқы 5-6 күнінде дененің барлық өмірлік функциялары қалыптасады, соның ішінде жануарлардың зат алмасуы мен энергиясының, қозғалысы мен демалысының биологиялық ырғақтары.

Этологиялық зерттеулерде бұзаулардың мінез-құлқы ерекше орын алады. Бұзауларды өсірудің топтық және жеке әдістерінің олардың одан әрі дамуына мінез-құлық, ұстау жағдайлары, генотип, өнімділікке әсері зерттелуде [4]. Сондықтан қоршаған ортаның әсеріне мінез-құлық реакцияларын зерттеу аса назар аударуды қажет етеді. етті мал тұқымының бұзауларының жасына, жынысна байланысты бейімделу ерекшеліктері туғаннан алты айға дейін зерттелді.

Бұл жұмыстың мақсаты голштин тұқымды бұзаулардың мінез-құлқын зерттеу болып табылады ерте постнатальды онтогенездің әртүрлі кезеңдері.

Кесте 1. Бұзаудың тірі салмақ динамикасы

Бұзаулардың жасы	Тірі салмақ динамикасы/кг
жаңа туған бұқашықтар	30,8 ± 0,45
Ұрғашы бұзаулар	22,4± 0,32
1 айлық кезінде бұқалардың дене салмағы	60,7 ± 0,37
1 айлық кезінде ұрғашы бұзаулар	52,3 ± 0,23 кг
3 айлығында бұқалардың салмағы	97,8±0,47
3 айлық кезінде ұрғашы бұзаулар	84,7±0,67
6 айлығында бұқашықтар	173,3 ± 1,22
6 айлығында ұрғашы бұзаулар	160,4 ± 1,03

Бұзаулар еркін сорды енелерін, 10-12 бастан тормен қоршалған клетте ұсталды.

Кесте 1 көрсетілгендей жеке қоректенуден топтық қоректендіруге және табиғи уыз сүтімен (сүтпен) азықтандыру жасанды сүтпен және басқа азықтармен қоректендіруге көшу жануарлардың негізгі өмірлік процестерінде айтарлықтай өзгерістер тудырады. Осылайша, сүтпен қоректену кезеңінде азық шайнау уақытын қоспағанда, жату уақыты шамамен 30% азайды. Тұру уақыты да жасына қарай азайды, 10 күндік бұзау күніне шамамен 5 сағат, ал 90 күндік жасында 3 сағаттай тұрады. Бүкіл сору кезеңінде енесін ұрғашы бұзаулардың тұру уақыты бұқашықтарына қарағанда ұзағырақ болды.

Бүкіл сүт кезеңі үшін жаяу жүру уақыты іс жүзінде бірдей деңгейде және күнделікті көрсеткіштің тек 1-3% құрайды. Ұрғашы бұзаулардың қозғалыс белсенділігі жоғары. Су ішуі жасы ұлғайған сайын артады, ал ұрғашы бұзаларда есеге артады. Шайнау өмірдің негізгі көріністерінің бірі және бұзаулар өскен сайын оған жұмсалатын уақыт айтарлықтай артады. Егер өмірінің алғашы айында бұзау жарты сағатқа жуық шайнайтын болса, екінші айда ол рационның құрамына байланысты 6,5-7 сағатты құрайды.

Тіршілік процестерінің көрінісіндегі одан да үлкен өзгерістер бұзауларда сүтті азықтандырудан өсімдік негізіндегі қоректенуге толығымен көшкеннен кейін, емуден шыққаннан кейін болады. Бұл трансфер жаңа азықты рационға біртіндеп енгізумен болуы керек. Өсімдік жемімен қоректену кезеңінде бұқашықтардың жату уақыты іс жүзінде өзгермейді, ал ұрғашы бұзауларда аздап артады. Бұзаулар күніне шамамен 7-9 сағат және негізінен түнде жатады. Бұқашықтардың тұру ұзақтығы айтарлықтай ауытқуларға ұшырайды, ал 4-5 айлық ұрғашы бұзауларда ол өсуге, ал 6 айдан бастап - азаюға бейім. Жас бұзаулар 2 сағаттан 6 сағатқа дейін тұрады. Жүру уақыты бұзауларды ұстау тәсіліне байланысты екі жыныс үшін де бірдей. Жануарлар негізінен азықтандыру алдында, қызмет көрсетушілер бұзау қорасына келгенде жүреді. Ішудің ұзақтығы екі жыныстағы бұзаулар үшін де ұқсас: олар суды негізінен азықтандыру кезінде ішеді. Кесек жемді қабылдау уақыты рационның құрамына және жемді бөлу әдісіне байланысты. Шайнау ұзақтығы жасына қарай және түнгі демалыс кезеңінде ең жоғары қарқындылықпен артады.

Бұқалар мен құнажындардың мінез-құлқының уақытша ерекшеліктерінің жасына байланысты өзгеруі анықталды. Тұрып тұрғанда, жатқанда, тамақ ішуде, физикалық белсенділікте азықты шайнау сияқты этологиялық көрсеткіштер жас ұлғайған сайын өссе, статикалық күй, жатып, тынығу, ұйықтау жасына қарама-қарсы тенденцияға ие. Полесье етті тұқымды бұқаларда олар осы тұқымның құнажындарына қарағанда айқынырақ болды.

Әдебиеттер

1) Бойко, И.А., Высочина, И.С., 1983. Этология и физиология телят в различных условиях содержания на комплексах в первую фазу выращивания. В : Организационно-технологии, селекционно-генетические и социально-психологические проблемы управления поведением с.-х. животных при интенсификации животноводствао Ленинград, с. 68-69.

2) Венедиктова, Т.Н., 1972. Некоторые особенности поведения телят. В: Поведение животных: экологические и эволюционные аспекты. Москва, с. 70-71.

3) Гауптман, Я. и др., 1977. Этология сельскохозяйственных животных. Москва: Колос. 304 с. М.З. Паска. Динамика этологических показателей телят полесской мясной породы в онтогенезе (95-101)

4) Горбачёва, И.Н., Крисанов, А.Ф., 2001. Пищевое поведение коров красно-пёстрой породы. В: Зоотехния, № 3, с. 24-26.

5) Зубец, М.В., Токарев, Н.Ф., Винничук, Д.Т., 1996. Этология крупного рогатого скота. Киев: Аграрная наука. 213 с.

6) Паска, М.З. Гематологический профиль крови бычков полесской мясной породы в зависимости от типов высшей нервной деятельности. В : Ученые записки НПЖ Витебская гос. акад. ветеринарной медицины, т. 49, вып. 1, ч. 1, с. 129-132.

7) Юдин, М.Ф., 2001. Этологическая характеристика бычков разных генотипов. В: Зоотехния, № 6, с. 20-22.

Трансформация стереотипов трудовой деятельности

Мухамбетова Л.К., к.э.н.

Турекулова А.Н., доктор PhD

Учреждение «Esil University», г. Астана

Статья подготовлена в рамках реализации проекта AP13068599 «Социально-трудовое и экономическое поведение молодежи в условиях становления цифрового общества как форма проявления жизненных целей и ценностных ориентаций»

Как известно, поведение человека обусловлено различными условиями его жизнедеятельности. При этом трудовая деятельность выступает основным естественным условием человеческой жизни. На разных этапах истории человечества труд характеризовался по-разному. Происходили серьезные изменения в воззрениях на него, трансформировались трактовки его содержания и предназначения, а также менялись представления о роли труда в жизни людей. Многие исследователи описывали труд в качестве явления, которое присуще человеку с момента его рождения и которое необходимо для удовлетворения сущностных потребностей.

В этом смысле стереотипы трудовой деятельности необходимо рассматривать как средство для обеспечения процесса взаимодействия человека с природой и обществом. Отсюда можно сказать, что стереотипы трудового поведения представляют собой устойчивые программы, «репертуар поведения» людей в сфере производства, распределения и потребления материальных и духовных ценностей. Иначе говоря, стереотипы трудового поведения всегда являются определенной схемой для осмысления социально-экономических, трудовых процессов, а также реализации поведения человека на производстве при получении благ и их использовании [1].

Очевидно, что трудовая деятельность всегда бывает встроенной в конкретные социально-экономические условия, она связана с конкретными социально-профессиональными группами, бывает локализованной во времени и пространстве. В связи с этим трудовые стереотипы осуществляют функцию фиксирования эффективных трудовых приемов. Суть этой функции заключается в том, что из широкого набора стереотипов поведения в труде выбираются наиболее целесообразные и продуктивные взаимодействия с внешней средой, которые отшлифованы благодаря личному и коллективному опыту. Именно трудовые стереотипы обеспечивают организационные принципы системы жизнеобеспечения народа. Но в том случае, когда на смену традиционным формам приходят новые виды ведения хозяйства, то общественное сознание на протяжении длительного периода времени может придерживаться старых стереотипов трудового поведения [2].

Начало 1990-х годов прошлого столетия охарактеризовалось резкой ломкой устоявшихся жизненных стереотипов. Общество, привыкшее к мысли, что государство позаботится, так сказать «не бросит», оказалось в трудной ситуации, когда каждый гражданин должен был сам о себе подумать. Ситуация усложнялась появлением в казахстанском обществе такого явления как безработица. В этот период времени со стороны руководителей организации увеличилось давление на работающих: ущемлялись права сотрудников, стали получать распространение случаи неполных выплат заработной платы, повсеместно нарушались те или иные статьи Трудового кодекса. Это касалось, прежде всего, увеличения продолжительности рабочего дня, требований выходить на работу в выходные и праздничные дни, отмены оплаты за сверхурочную работу, отзыва сотрудников из ежегодного отпуска без оплаты за отработанные дни. Такое направление деятельности, как нормирование труда, было забыто на десятилетия.

Тот факт, что происходит массовое нарушение трудового законодательства, понимали обе стороны, как работодатели, так и наемные работники. Однако наемный персонал вынужден был молчать, боясь лишиться имеющейся работы, что порождало стереотип покорности в трудовом поведении. В свою очередь работодатели стремились сформировать коллектив, во всем им подчиняющийся и со всем соглашающийся. При этом пресекались любые попытки высказывания мыслей о нарушении трудовых прав сотрудников. Неудовольственных работников под любым предлогом увольняли с работы, а оставшимся членам коллектива внушалось, что претендентов на их место много. Так руководители постепенно приходили к определенному стереотипу поведения – хозяина жизни, властелина. Безусловно, в условиях откровенного бесправия работники не чувствовали себя достойными членами коллектива, а больше воспринимали себя в качестве временщиков, вынашивая планы по смене места работы. В то же время это приводило к тому, что у персонала снижался уровень интенсивности и производительности труда. Постепенно выработывался трудовой стереотип создания видимости работы с наименьшими затратами усилий при выполнении функциональных обязанностей.

Наряду с этим происходили значительные изменения в социально-трудовых отношениях. Например, патернализм как устоявшееся социальное явление был продуктом традиционного общества и характерен для советского периода времени. Патернализм на производстве представлял собой тип трудовых отношений, функционирующий по особым образцам. Предприятие ассоциировалось в качестве большой семьи, где руководитель как отец-благодетель заботился о коллективе, а работники как его дети принимали помощь и поддержку по самому широкому кругу проблем. При подобных взаимоотношениях наблюдался примат коллектива над индивидом, существовала жесткая внутренняя иерархия, преобладали немонитарные формы мотивации труда. Тем не менее, у членов коллектива складывалось ощущение наличия относительной социальной справедливости [3].

С переходом к рыночным отношениям потребность персонала в патернализме оставалась, однако суть этого явления несколько изменилась. При сохранении жесткой внутренней иерархии, преобладании моральных стимулов к труду, приоритетности коллективных интересов, предприятие перестало восприниматься в качестве благодетеля, заботящегося о своих сотрудниках. Понятно, что существовавшая ранее система ориентиров человека, нацеленная преимущественно на приоритет общественных интересов, стала терять свою эффективность. В свою очередь руководители не овладели полностью средствами и механизмами превентивного управления трудовым поведением работников. В результате сложившаяся ситуация не способствовала формированию духа корпоративизма. По сути, трудовые коллективы этого периода зачастую не соответствовали своему предназначению. Они больше напоминали объединение работников в пределах одной организации, где каждый выступал сам за себя.

Середину 1990-х годов можно назвать переходным состоянием, когда начали наблюдаться процессы взаимного проникновения новых и старых

стереотипов поведения и взаимодействия. Довольно распространенным явлением стало назначение руководителей организаций по «звонкам» в силу наличия покровителей «наверху». Подобная плеяда руководителей, которые, по сути, являлись такими же наемными работниками, внесла, несомненно, значительный вклад в формирование трудовых стереотипов отрицательного характера. Руководители, не прошедшие все ступени в восхождении по служебной лестнице, что шло вразрез с пониманием большинства людей о «нормальной» карьере, демонстрировали практически полную безучастность, как к делам предприятия, так и к проблемам трудового коллектива.

Ориентация таких руководителей на личное обогащение за счет использования всех источников доходов организации с последующей сменой места работы, служила своеобразным шаблоном, руководством к действию для отдельных членов коллектива. Например, для руководителей среднего звена, заместителей руководителя, которые примеряли схему ускоренного обогащения и центростремительной карьеры для себя [4].

Но и нижние звенья сотрудников не оставались безучастными. Наряду с теми работниками, которые честно отработывали свою заработную плату, появлялась определенная часть сотрудников, которые входили в число привилегированных. Так называемые «блатные» или каста неприкасаемых, физически находясь на рабочем месте, тем не менее, не утруждали себя выполнением своих обязанностей. По сути, они получали заработную плату, различные поощрения и благодарности за то, что ничего не делали, но имели отношение к руководству предприятия. Наличие подобной категории сотрудников превратилось в общереспубликанскую проблему, причем настолько масштабную, что глава государства был вынужден поднимать этот вопрос на одном из заседаний правительства.

Понятно, что вся работа организаций держалась на той части персонала, которая обладала достаточно высокими профессиональными качествами и к своей работе относилась ответственно. Но в данном случае налицо наличие противоречий в системе детерминации трудового поведения работников всех возрастных групп, в том числе и молодых людей. С одной стороны, сама ситуация приводила эффективных сотрудников к мысли о царящей несправедливости и собственном бессилии для изменения обстоятельств. С другой стороны, некоторая часть этих работников начинала менять свое отношение к труду, социальные установки и ценностные ориентации не в пользу честного и эффективного труда. Так, собственно говоря, формировались условия для увеличения числа разочарованных, инертных, социально пассивных сотрудников. В самом отношении к работе стал преобладать не содержательный подход, когда работа воспринимается человеком как самоценность, а инструментальный подход, когда работа становится средством для получения оплаты труда и дальнейшего удовлетворения жизненных, насущных потребностей.

Конец 1990-х и начало XX столетия демонстрируют постепенную адаптацию населения к рыночным механизмам жизненного и трудового уклада в соответствии с особенностями менталитета. Так, при выборе будущей профессии

определенная часть выпускников школ ориентируется не на наличие определенных способностей к специальности, не на призвание, а на количество грантов, выделяемых на обучение. Безусловно, для многих семей обучение их детей на бесплатной основе является единственной возможностью получения высшего образования. Однако никем не подсчитано, какие потери несет государство, когда выпускники вузов, обучавшиеся на грантовой основе, отказываются работать по своей специальности. Довольно часто родители ориентируют детей на получение высшего образования за счет государства. При этом какую специальность будут получать их дети, не имеет никакого значения. Но в последующем родители предлагают детям получать второе высшее образование, выбирая профессию по велению души. Оплачивать свою учебу они могут сами, работая и параллельно обучаясь на заочном или дистанционном отделении.

Одна часть молодых людей частично выполняет наказ родителей, ограничиваясь получением одного высшего образования. Но в итоге образуется некоторая часть молодых работников, готовых терпеть нелюбимую работу, низкий доход или недостаточно комфортные условия труда. Вызывает большое сомнение, что эта часть молодежи задумывается о личностном росте, который напрямую зависит от внутренней готовности к переменам, развивает гибкость ума и психологическую защиту. Для данной категории молодых людей одной из базовых ценностей становится стабильность, которую, к сожалению, довольно часто используют для оправдания недостаточно хорошего качества жизни.

Другая часть молодых людей, пусть и с некоторым опозданием, приобретает необходимую им специальность, самостоятельно занимается собственным трудоустройством. В данном случае можно говорить об усилении автономности личности, постепенном становлении нового стереотипа – ориентации на собственные силы. Можно сказать, что постепенно формируются стереотипы автономности поведения, самостоятельности, личной ответственности за успехи и неудачи. Это определяет усиление рациональности трудового поведения. Тем не менее, рационализацию можно считать только частичной, так как вызвана она пока не внутренней потребностью, а навязана необходимостью соответствия времени.

Вместе с тем, формирование новой системы ценностей происходило в условиях кризиса власти и управления, бесконечных реформ институтов образования. Отсутствовала единая стратегия образования для всех уровней обучения, которая должна была отвечать за формирование устойчивого, но в то же время гибкого мировоззрения молодого человека. Присутствовавшее на протяжении длительного времени мнение о том, что без поддержки «сверху» невозможно добиться успехов, способствовало формированию модели самоутверждения человека за счет подавления другого. Это привело к образованию социального и трудового стереотипа «защищающегося» человека, охраняющего свое место в жизненной и трудовой иерархии демонстрацией наличия покровителя. При этом в меньшей степени в качестве образца для

подражания утверждалась модель достижения успеха за счет личных усилий и профессиональной самореализации.

Совершенно ясно, формирование стереотипов взаимоотношений в трудовой деятельности в современных условиях и выбор стратегий поведения молодыми работниками происходит в тесной связи старых и новых норм культуры труда. Объективные условия производственной среды требуют реализации цивилизованных форм рыночного поведения, формирования такой социальной структуры общества, которая бы соответствовала потребностям развития казахстанского общества. Безусловно, это требует другой системы стереотипов поведения.

Изменения в обществе, произошедшие за последние годы, демонстрируют появление и распространение иных стереотипов поведения. Так, опрос, проведенный среди учеников старших классов общеобразовательных школ Мангистауской и Жамбылской областей, показал, что у подавляющей части респондентов сформирован стереотип самостоятельности, когда они не надеются ни на государство, ни на опеку родителей, а ориентируются только на себя, на собственные силы. Основная часть студентов этих же регионов не сомневается в том, что за счет собственных усилий сможет добиться положения в обществе и достичь материального достатка. При этом стремление к материальному достатку они рассматривают в привязке к интересной работе, занятию творческим трудом, самореализации, высокому уровню профессионализма. Подобные стереотипы поведения можно назвать стереотипами, вполне соответствующими рыночной экономике.

Литература:

1 Андруник А.П. Таксономия стереотипов поведения сотрудников в организации // Международный научно-исследовательский журнал. – 2021. - № 4 (106)

2 Камалова О.М., Караванова Л.Ж. Влияние профессиональных стереотипов на профессиональное самоопределение // Психология и психотехника.–2023.-№1

3 Геташвили М.А. Влияние патернализма на социально-трудовые отношения // Международный научно-исследовательский журнал.–2013.-№10(17)

4 Нургалиева Е.Н., Хасенов М.Х. Правовые вопросы либерализации трудовых отношений в Республике Казахстан // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. – 2015. - № 2

Қаламқас кен орнында, ұңғымада қабат қысымының өзгерісі

Наурызбаев Серікқали Уринғалиұлы

«Мұнай-газ ісі» БББ 3-курс студенті

Салалық технологиялар институты

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті

Ғылыми жетекшісі:

Киікбаев Манас Қайратұлы

аға оқытушы, техникалық ғылымдар магистрі

Аннотация: Зерттеу барысының бірінші бөлімінде ең алдымен қабат қысымы туралы ақпаратқа тоқталып және қабат қысымы қандай жағдайда құлайтыны туралы айтылып кетті. Қабат қысымын ұстап тұру жүйесі бойынша ақпарат берілді. Әрі қарай екінші бөлімде таңдалған кен орын бойынша ақпаратпен таныстырылып, сол жердің геологиясы бойынша ақпарат берілді. Қабат қысымын ұстап тұру үшін газ айдау түрлеріне шолу жасалып, көмірқышқыл газ айдау, шикі газ айдау, су-газ әсері әдістері таныстырылды. Атап өткен осы газ айдау әдістерінен оңтайлы әдісі су-газ әсері таңдап алынып әрі қарай осы әдіс қолданылды. Су-газ әсерінің қабат қысымын көтерудегі жұмысы. Су-газ әсерінің мұнай бергіштікті арттыруы. Су-газ әсерінің артықшылықтары және кемшіліктері. Су-газ әсерін жүзеге асыру үшін пайдаланатылатын технологиялар және олардың жұмыс істеу принциптері туралы айтылды.

Түйін сөздер: қабат қысымы, қысым арттыру, газ айдау, көмірқышқыл газы, қысымды ұстау, мұнай бергіштікті арттыру, су-газ әсері.

Бүгінгі күні мұнай өнімдерін тұтынудың бүкіл әлемде өсіп отырғанын ескере отырып, негізгі игеру әдістері бойынша мұнай өндіру тиімділігі қанағаттанарлықсыз деп саналады. Әртүрлі мәліметтер бойынша мұнай берудің орташа соңғы индексі 25-40% құрайды. Сондықтан мұнайды күшейтудің заманауи әдістерін енгізу өзекті болып табылады және жыл сайын өсіп келеді. Мұнай өндірудегі басым бағыт – игерілген, сондай-ақ жаңа кен орындарында жоғары мұнай беру коэффициентін қамтамасыз етуге қабілетті мұнайды жоғарылатудың заманауи кешенді әдістерін әзірлеу.

Мұнай кен орындарындағы қабат қысымы өзгерісі. Қабат қысымы - мұнайгазды және сулы қабаттардың энергиясын сипаттайтын аса маңызды параметр. Қабат қысымын қалыптастыруға қандай параметрлер қатысады: гидростатикалық қысым, мұнай немесе газ кеніштерінің артық қысымы (Архимед күші), резервуар көлемінің өзгеруі нәтижесінде пайда болатын қысым (кеуек немесе жарықшақ кеңістігі), сондай-ақ сұйықтықтардың кенеюі (немесе қысылуы) және олардың көлемі өзгеруі арқылы пайда болатын қысым. Бастапқы (жерасты резервуарын ашқанға дейін немесе техногендік процестермен бұзылмаған) және ағымдағы (динамикалық) резервуарлық қысым деген ұғым бар. Шартты

гидростатикалық қысыммен салыстырғанда (Тұщы су бағанының қысымы жер бетінен өлшеу нүктесіне дейін) қабат қысымы қалыпты және аномальді болып бөлінеді. Біріншісі қабаттың тереңдігіне тікелей байланысты, әр 10 м сайын шамамен 0,1 МПа артады. Гидростатикалықтан айтарлықтай ерекшеленетін қабат қысымы аномальді қабат қысымы деп аталады. [1]

Су-газ әсерін жүзеге асырудың негізгі технологиялары. Су-газ әсерінің жабдықтары мен технологияларын бағалау және талдау үшін көптеген мамандар қолдайтын су-газ әсері технологияларының заманауи жіктелуін қарастыратын болсақ, ең көп таралған технология-бұл резервуарға кезек-кезек құю технологиясы, бірақ бірлескен айдау аз қолданылғанымен, қазіргі уақытта эмпирикалық дәлелденген бірқатар артықшылықтарға ие. Су мен газды бірлесіп айдау кезінде мұнайдың жоғары шығуы, сондай-ақ су-газ қоспасы ұңғыманың түбіне біркелкі түсуіне негізделеді.

Су мен газды бірлесіп айдаудың эжекторлық технологиялары. Бұл әдіс ұңғыманың бетінде немесе үстінде орналасуы мүмкін реактивті құрылғыларды қолдануға негізделген. Біртекті су-газ қоспасы жасалғанымен, бұл технология әлі де аз жағдайларда қолданылады. Бұл реактивті құрылғылар су-газ қоспасын резервуарға жеткілікті жоғары айдау қысымын жасай алмайтындығына байланысты. Сондай-ақ, маңызды кемшілік-бұл ұңғыманың түбіндегі реактивті құрылғының орналасуы, өйткені жұмысты реттеу мүмкін емес, ол үшін жабдықты бетіне көтеру қажет болады. [2,3]

Мұнай беруді арттыру жүйелерінің құрамындағы сорғы-эжекторлық жүйелер. Мұнай өндіруді және дебитті арттыру үшін соңғы уақытта қабатқа су газ айдау әдісі кеңінен таралған – ол бұрын бөлімдерде сипатталған су мен газды қабатқа кезек-кезек немесе бір мезгілде айдау технологиясын қамтиды.

Су-газ әсері үш негізгі тапсырманы орындайды:

- Мұнай өндіру коэффициентінің артуы, оның ішінде тұтқырлығы жоғары мұнай қабаттарында, бұл қамту және ығыстыру коэффициентінің артуына байланысты;
- Глеспе мұнай газын кәдеге жарату;
- Резервуардағы қысымды ұстап тұру.

Сорғы-эжекторлық жүйелерді қолданумен су-газ әсерінің негізгі ерекшелігі газ құрамы бойынша шектеулердің болмауы болып табылады. Газ құрғақ немесе байытылған немесе майлы болуы мүмкін.[4]

Мұнайлы газды пайдалану кезінде су-газ әсерінің жоғары тиімділігіне қол жеткізіледі. Су газ әсері кезінде сорғы-эжекторлық жабдықтың технологиясын жеке ұңғымаларда да немесе тұтастай алғанда бүкіл кен орнында іске асыру мүмкіндігі, сондай-ақ осы жабдықты пайдалану кезінде пайда болатын ақаулардың болмауымен байланысты артықшылықтар пайда болады. Сондай-ақ, негізгі артықшылығы, жоғарыда айтылғандай, компрессорлық және үдеткіш қондырғылардан айырмашылығы, оны ұйымдастыруға және пайдалануға күрделі инвестициялар әлдеқайда аз. Сорғы-эжекторлық жүйелерді пайдалану өндірілетін жабдықтың басқа технологияларымен салыстырғанда анағұрлым сенімді және арзан жабдықты қолдану есебінен шығындарды азайтады. Су газ әсерін

қолданудың маңызды кемшіліктері жұмыс реагентін резервуарға айдау үшін жеткілікті ағын қысымын жасау керек деп санауға болады, ол үшін сұйықтық пен газды жоғары қысыммен беру керек, бұл көбінесе кен орнында мүмкін емес.[5]

Су-газ әсері бар сорғы-эжекторлық жүйелерді пайдалану мәселелерін талдау. Жалпы алғанда реактивті аппарат дегеніміз - инжекторды айдауға арналған құрылғы немесе сұйық немесе газ тәрізді заттардың эжекторын айдауға арналған құрылғы және тасымалдауға арналған гидравликалық элеватор, ол әртүрлі сұйықтық ағындарының өзара әрекеттесуіне және энергия алмасуына негізделген. Реактивті аппараттың принциптік схемасы төмендегі суретте көрсетілген.

Жұмыс сұйықтығының жоғары қысымды ағыны саптамаға беріледі, онда ағын жылдамдығы артады және қысым төмендейді. Саптамадан жұмыс сұйықтығы аппараттың қабылдау камерасы арқылы араластырғыш камераға түседі. Бұл жағдайда екі камера да айдалатын сұйықтықпен толтырылады, оның қысымы мен жылдамдығы жұмыс істейтіннен әлдеқайда аз. Аппараттың шығысындағы қарсы қысымға байланысты саптамадан белгілі бір қашықтықта белсенді ағын үзіліп, жұмыс және айдалатын ағындар араласады. Бұл процесте энергия түрленеді - мұнда жұмыс сұйықтығының жылдамдығының энергиясы алынған қоспаның қысым энергиясына айналады. Араластыру камерасынан кейінгі диффузорда энергияның түрленуі жалғасады, мұнда ағын аймағының ұлғаюына байланысты қысым артады және қоспаның жылдамдығы төмендейді.[6,7]

Көлемдік және динамикалық машиналардағы айдалатын сұйықтық пен газдың қысымын жоғарылату және ұстап тұру үшін қолданылатын дәстүрлі сорғылар мен компрессорларға қарағанда реактивті құрылғылар әлдеқайда аз қолданылады. Бұл мынаған байланысты:

- реактивті құрылғылардың төмен тиімділігі – әдетте 30–35%, бірақ оның жоғарғы шегі қазіргі уақытта нақты белгіленбеген;
- осы құрылғылардың ауыспалы режимдерінде жұмыс істеу және тұрақтылық мүмкіндіктері аз зерттелген;
- реактивті құрылғыларды реттеу мәселелері аз зерттелген.

Кемшіліктерге қарамастан, негізінен құрылғыларды аз білумен байланысты, практикалық тұрғыдан реактивті құрылғылар бірқатар артықшылықтарға ие, мысалы:

- Жабдықтың құнының төмендігі және өтелу мерзімі;
- Конструкцияның қарапайымдылығы мен ықшамдығы, сонымен қатар жабдықты орнату мен өндіруде қиындықтардың болмауы;
- Газды және газ-сұйық қоспаларды кең диапозонда айдауға қабілетті үлкен қуаттылық;

Жоғарыда аталған артықшылықтардың арқасында бұл құрылғылар өнеркәсіптің мұнай-газ өндіру және мұнай өңдеу секторында қолдануды тиімділік тапты және өзін дәлелдеді.

Сорғымен бірге реактивті құрылғыларды жұмыс істеу мүмкіндігі осы жабдықты қолдану аясын кеңейтуге және реактивті құрылғылар мен сорғылардың негізгі артықшылықтарын бөлісуге мүмкіндік береді.[8]

Қорытынды

Қиын өндірілетін қорлардың үлесі артып, қорларды игеру қарқыны өндіру қарқынынан артта қалған қазіргі уақытта мұнай беру коэффициентін арттыруға мүмкіндік беретін жаңа технологияларды енгізу мәселесі туындайды.

Жұмыста мұнай алу коэффициентін арттыруға және ілеспе мұнай газын пайдалануға мүмкіндік беретін су-газ әсерінің әртүрлі комбинациялары қарастырылды. Қаламқас кен орындарының жағдайына байланысты сорғы-эжекторлық және сорғы-компрессорлық құрылғылар негізіндегі су-газды тазартуды енгізудің технологиялық схемасын есептеу әдісі қарастырылды. Есептеулер негізінде технологиялық сызбаның қажетті түйіндері таңдалды және қолда бар жабдықты ескере отырып, сәйкес өзгерістер енгізілді.

Сондай-ақ, су-газды тазарту үшін қолданылатын заманауи жабдықтарды талдай келе, әрбір және қолданыстағы әдістердің артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтай отырып, біз су-газды тазартудың сорғы-эжекторлық технологиясы бүгінгі таңда ең перспективалы болып табылады деген қорытындыға келдік. Бұл технология жұмыста сипатталған реактивті құрылғылардың және орталықтан тепкіш сорғылардың артықшылықтарын біріктіретіндігіне байланысты және бұл технология басқалармен салыстырғанда арзанырақ болып табылды.

Шетелдік және отандық тәжірибені талдағаннан кейін, өнімді қабаттарға су-газ әсер ету технологиясын енгізу перспективалы деп қорытынды жасауға болады, бұл әдісті қолдану барлық жағдайларда дерлік суландыру ерте өткізгіш каналдарды қамту және жұмысқа тарту коэффициентінің артуына байланысты төмендеді және мұнай өндірісі өсті, бұл экономикалық көрсеткіштерге тікелей әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1 Квалифицированная первичная переработка нефтяных и природных углеводородных газов / М.А. Берлин, В. Г. Гореченков, В. П. Капралов. – Краснодар: Советская Кубань, 2012. – 520 с.: ил.

2 Жданова Н. В., Халиф А. Л. Осушка углеводородных газов – М.: Химия, 1994 – 192 с., ил.

3 М. А. Берлин, В. Г. Гореченков, Н. П. Волков Переработка нефтяных и природных газов. – М.: Химия, 1991 г. – 472 с., ил.

4 Колокольцев С. Н. Совершенствование технологий подготовки и переработки углеводородных газов: Монография. – М.: Ленанд, 2015. – 600 с.

5 Л. В. Шишмина, О. В. Носова Методические указания. Расчет процессов и аппаратов сбора и подготовки продукции нефтяных и газовых скважин.

6 Рузин, Л. М. Р 83. Методы повышения нефтеотдачи пластов (теория и практика): учеб. пособие/Л. М. Рузин, О. А. Морозюк. – Ухта: УГТУ, 2014. – 127с.

7 Егоров Ю.А. Разработка технологии водогазового воздействия с использованием насосно-эжекторных систем для повышения нефтеотдачи пластов: Автореферат. Дис. канд. тех. Наук. — Москва, 2006г.—28 с.

8 Кокорев В.И. Газовые методы-новая технология увеличения нефтеотдачи пластов//Нефтепромысловое дело, 2009, №11 С.24-27

Cultural Exchange: The Study of Languages and Similarities in Cultures

Салыбекова Аяна Құрманғазықызы

Шымкент университетінің 2 курс студенті

Ғылыми жетекшісі:

Байтенова Айгуль Алтынбековна, аға оқытушы

Annotation: Cultural exchange through the study of languages is a profound and transformative experience that bridges gaps, fosters understanding, and promotes unity among diverse communities worldwide. This phenomenon goes beyond mere linguistic proficiency; it involves delving into the intricacies of customs, traditions, and beliefs that shape the fabric of societies. This topic is of paramount importance in our globalized world, where effective communication and cross-cultural competence have become essential skills. In this discussion, we will explore the profound impact of cultural exchange through language study, shedding light on how it deepens our appreciation for diversity and uncovers the striking similarities that underlie seemingly distinct cultures.

Body:

Linguistic Diversity as a Window to Culture:

Languages serve as repositories of cultural knowledge, containing expressions, idioms, and concepts unique to a particular community.

Through the study of languages, individuals gain insight into the historical, social, and geographical contexts that have shaped a culture's development.

Learning a language involves not only vocabulary and grammar but also nuances in tone, gestures, and body language, providing a more comprehensive understanding of cultural communication.

Breaking Down Barriers and Fostering Empathy:

Proficiency in a foreign language allows individuals to engage in meaningful conversations with native speakers, creating a deeper connection and mutual respect.

The effort to learn another's language demonstrates respect and appreciation for their culture, fostering empathy and breaking down cultural barriers.

Cultural exchange through language learning encourages a more inclusive and open-minded society, where diversity is celebrated rather than feared.

Unearthing Shared Human Experiences:

While cultures may seem vastly different on the surface, language study often reveals underlying similarities in human experiences, emotions, and values.

Universal themes like love, family, and the pursuit of happiness resonate across cultures, showcasing the common ground that unites us all.

Recognizing these similarities cultivates a sense of global citizenship and promotes a shared humanity.

Enhancing Cognitive Abilities and Problem-Solving Skills-

Learning a new language stimulates cognitive functions, improving memory, multitasking, and problem-solving abilities.

This cognitive enhancement extends to improved creativity and adaptability, as individuals navigate the complexities of a new linguistic and cultural landscape.

Such skills are invaluable in an interconnected world where adaptability and resourcefulness are key to success.

As the week unfolded, so did our understanding of the world. We marveled at how languages were like keys, unlocking doors to entire civilizations. It wasn't just about words; it was about history, traditions, and the very essence of a people.

The Korean language took center stage on the fifth day. We tackled Hangeul characters with determination, slowly piecing together words and phrases. Traditional Korean games and dances filled the afternoon, leaving us with a newfound appreciation for this vibrant culture.

On the sixth day, we delved into the intricate world of Arabic. The script seemed like art, and the sounds were melodic. We learned to greet each other with "Salam Alaikum" and felt the warmth it carried. The day ended with a mesmerizing display of Arabic calligraphy, showcasing the beauty that words could hold.

The final day was a culmination of our journey, celebrating a fusion of all the cultures we had explored. We dressed in a myriad of traditional outfits, a colorful tapestry that mirrored our collective experiences. The air was alive with laughter, music, and the aroma of dishes from around the world.

As the week came to a close, we realized that this cultural exchange wasn't just about learning languages; it was about opening our hearts to a world of experiences. We had become global citizens, enriched by the tapestry of cultures that now adorned our lives.

The echoes of that week continue to resonate in our town. It's a reminder that understanding begins with the willingness to listen, to learn, and to appreciate. Our world may be diverse, but it's this very diversity that weaves a story of unity and connection, one language at a time.

This study attempts to build on the little work that has been done so far on empirically and systematically researching what language and culture exchange in the classroom between students of different foreign languages means to those students. It describes the context and method used to build such an exchange and after reviewing relevant literature goes on to research learner reflections of their LCE experience. Students were found to benefit linguistically and motivationally in multiple ways including a heightened sense of their own abilities and shortcomings in the L2. Socioculturally students seemed to feel more connected, become more open to other

ways of thinking and feel a greater sense of their own place in the world and the importance of knowing about their and others' cultures. The data also pointed to important points for other educators considering such exchanges; these combined with the literature and the authors' own professional experience form a section suggesting a framework for educators considering such LCE-type activities.

In my mind the relationship between language and culture is a complex one. The two are intertwined. A particular language usually points out to a specific group of people. When you interact with another language, it means that you are also interacting with the culture that speaks the language. You cannot understand one's culture without accessing its language directly.

When you learn a new language, it not only involves learning its alphabet, the word arrangement and the rules of grammar, but also learning about the specific society's customs and behavior. When learning or teaching a language, it is important that the culture where the language belongs be referenced, because language is very much ingrained in the culture. The purpose of this article is to discuss the inseparable relation between culture and language and the implementation of instructional strategies for teaching second language through culture to enhance students' linguistic comprehension. Language is not only the product of culture, but also is the symbol of culture (Gleason, 1961). Culture must be incorporated outright as an essential component of second language learning and teaching.

Only after cultural issues become an inherent part of the language curriculum and instruction, can students be successful in their target language learning. Second language teachers, therefore, should pay more attentions to the diversities of cultures, identify key cultural items in every aspect when they design a language curriculum, and apply appropriate teaching strategies to learning activities in order to help students to bridge the culture gaps. The purpose of this article is to discuss the inseparable relation between culture and language and the implementation of instructional strategies for teaching second language

The purpose of this article is to discuss the inseparability of culture and language and to propose ways of implementing instructional strategies for teaching second language through culture to enhance students' linguistic comprehension. People who live in different areas of the world have different cultural backgrounds and use different languages. Language and culture appear on the surface to be two distinct fields, but they have an intertwined relationship and affect each other mutually.

Conclusion:

Cultural exchange through the study of languages is a powerful tool for fostering understanding, appreciation, and unity among diverse cultures. By delving into the intricacies of language, we unearth the rich tapestry of customs, traditions, and beliefs that define societies. In doing so, we come to realize that beneath the surface, we share more similarities than differences. This realization not only enriches our personal lives but also contributes to a more inclusive and harmonious global community. As we continue to promote language learning and cultural exchange, we pave the way for a brighter, more interconnected future.

Колледж студенттерінің тамақтану гигиенасының негізгі аспектілері

Сейтқамзанов Нариман Сайлаубекұлы

«Өскемен жоғары медицина колледжі» ШЖҚ КМК оқытушысы

Тамақтану адамның қалыпты тіршілік қызметі мен дамуы үшін қажет. Сапасыз немесе жеткіліксіз тамақтану организмнің тіршілік қызметін бұзуы мүмкін қызметі өсудің кешеуілдеуі, жұмысқа қабілеттілігінің нашарлау түрлі ауруларға деген қарсылығының кемуі, қоршаған ортаның зиянды әсерлері алдындағы ағзаның төзімділігінің төмендеуіне әкеледі. Тиімді тамақтану екі негізгі міндет атқару тиіс:

1. Баланың туған сәтінен бастап, оның қалыпты өсуі және дамуы үшін қажетті құрылыс материалдары мен ағзаны қамтамазыз етуі керек. Бұлар негізінен ақуыз, май, минералдық заттар;

2. Тамақтану ағзаның энергиялық шығынын толтыруға керекті оның тіршілік әрекетін қамтамасыз ететіндей қоректік заттар жеткізіп тұруы керек олар көмірсулар, майлар және ішінара ақуыздар.

Студенттердің тамақтануы мынандай негізгі гигиеналық талаптарды қанағаттандыруы тиіс:

✓ Тамақтың құрамында ағза үшін қажетті ақуыз, май, липоид, көмірсу, минералдық зат, витамин, су жеткілікті мөлшерде және оптималдық арақатынаста болуға міндетті.

✓ Тамақ алуан түрлі болып келуге тиіс. Оның құрамына өсімдіктен және жануарлардан алынатын сүт, ет, балық, жұмыртқа. нан көкөніс, жеміс – жидек тағы басқа азық – түліктер енуі қажет.

✓ Тамақ сапалы болуға тиіс және құрамында зиянды қоспасы, ауру тудыратын микробтары болмауы керек.

✓ Тамақ көлемі жағынан да каллориясы жағынан да жеткілікті болуға яғни адамның тою сезімін тудыратындай болуға тиіс.

✓ Тамақты бір күнге дұрыстап бөлу керек. Тамақты үнемі белгілі бір сағаттарда ғана ішу керек.

Ақуыз. Адамның белокқа деген мұқтаждығы сонша, белок болмаса немесе ол жеткіліксіз болса, өсудің баяулығы, орталық нерв жүйесінің шартты рефлекстік қызметінің әлсіреуі және т. б. сияқты ағзаның тіршілік қызметінде елеулі кемшілік тудыруы мүмкін. Ас қорыту шырындарының әсері мен ішек – қарын жолында белоктар едәуір қарапайым бөлшектерге - амин қышқылдарынан жаңа, қажетті және сол ағзаға тән белоктар пайда болады. Белоктың құрылымы мен маңызы оған енетін амин қышқылдарына байланысты. Белоктар ет, балық, сүт, жұмыртқаның ағы, сүзбе, бұршақтық өсімдіктердің дәнінде т.б. болады.

Майлар мен липоидтар - организмнің қалыпты тіршілік қызметі үшін қажетті органикалық қосындылар тобы.

Майлар - студент тамағының қажетті құрамдас бөлігі. Майлардың құндылығы сонда: оардың құрамында А, Д, Е витвминдері болады, шағындап пайдаланғанның өзінде майлар ағзаға көп мөлшерде энергия береді.

Липоидтар - мектеп оқушысы организмнің қалыпты тіршілік қызметі мен өсуіне қажетті, жануарлар мен өсімдіктерден алынған май тәрізді органикалық зат.

Витаминдер (латынша Vita-өмір)- түрлі химиялық құрылымдағы органикалық заттар. Витаминдер ағзаның қалыпты тіршілік қызметі мен дамуы үшін өте үлкен маңызға ие, организмнің ауруларға төзімділігін арттырады.

Организмнің витаминдері қажет етуі адамның өсу, даму кезеңінде, ауыр дене және ой жұмысы кезінде, сондай-ақ ауырып қалған жағдайда арта түседі.

Ұзақ уақыт бойы тамақта қандай да бір витаминдердің болмауынан мектеп оқушысында дімкәстық пайда болады, ол авитаминоз деп аталады. Жиі кездесетіндей, ішетін тамақтың құрамындағы витаминдердің мөлшері жеткіліксіз болғанда гиповитоминоз басталады.

А витамині (ретинол) - жануарлардан алынған тазық-түлік құрамында болады.Өсімдіктерден алынған азық-түліктерде ол гидролизденгенде ретинолға айналатын каротин провитамині түрінде кездеседі. Көкөністер мен жемістерді тамақ істеуге дайындаған кезде каротин жақы сақталады.

Д витамині - ультра күлгін сәуле түсірген жағдайда стериндерден пайда болады. Организмде Д витамині күн радиациясы көбейген жаз айларында артады.

Д витамині балықтар мен сүтқоректілердің бауырында, жұмыртқаның сарысында, жазғы сүт пен сары майда мол болады. Қыс мезгілінде жануарлардан алынған азық-түлік құрамындағы Д витамині күрт азайып кетелді.

К тобы витаминдері - қан кетудің кейбір түрлерінің алдын алу қабілетіне ие. К тобы витаминдерінің организмге келуі жеткіліксіз болғанда ерекше заттың қан кету мен қан құйылуда қанның қалыпты ұюы үшін қажетті протомбиннің пайда болуына нұқсан келеді.

В тобы витаминдері - В1 витамині (тимин) көмірсудың алмасуына әкеледі.В2 (рибофлавин) - клеткалардың тыныс алуын қамтамасыз ететін және көмірсулардың алмасуына қатысатын ферменттердің құрамдас бөлігі.

РР витамині (никотамид)организмнің тотықандыру-қалпына келтіру процестеріне қатысады.

С витамині (аскорбин қышқылы) глюкозадан синтетикалық жолмен алынады. Аскорбин қышқылы ішекке оңай және тез сіңіп, қанға барады.

Минералдық заттардың белок, май, көмірсудан айырмашылығы – органикалық емес қоректік заттар қатарына жататындығы.

Су әрбір тірі клетка мен ұлпаның құрамына енеді. Барлық физикалық - химиялық және физиологиялық процестер:тамақтық заттарды сорып алу мен сіңіру, организмде қоректік осмотикалық қысымды қалпында ұстап тұру, ассимиляция мен диссимиляция тек сумен ғана жүзеге асады. Су зиянды және керексіз заттарды бөліп шығару, жылу түзу және жылу беру процестерін реттеу тәрізді басқа да маңызды процестер үшін қажет.

Дұрыс тамақтанып, айтылған ережелерді орындай білген адамдардың ғана денсаулығы берік бола алады. Сондықтан да дұрыс тамақтану - әр адамның өз қолында демекпіз. Дұрыс тамақтану ережелері: тамақты үстелдің басында отырып қабылдау керек. Егер тамаққа зейін салмаған жағдайда, адам тойғанын білмей қалып, артығымен тамақтанады. · тамақты асықпай, мұқият шайнап, тамақтану режимін сақтап жеу керек. тамақты жиі және аз мөлшерде, күніне бес рет қабылдаған жөн. · тамақтанған соң дереу шай ішуге болмайды. Себебі шайдың құрамында темірді ыдырататын заттар болады. Шайдың орына шырын ішкен жөн. Таңертеңгі асты мұқият қабылдау.

Егер организм 10-12 сағат тамақ қабылдамаса, онда организмдегі қант азайып кетеді. Ертеңгі асты ішпесе, түсте артығымен қабылдайсыз, нәтижесінде асқазанға ауыртпалық түсіресіз.

Дұрыс тамақтанудың негізгі шарттары:

✓ Тағамның құрамында негізгі қоректік заттар (белок, көмірсу, май) болуы тиіс.

✓ Тамақ рационында (дәрумендер, тағамдық талшықтар) болуы тиіс.

✓ Тамақ нәрлілігінің адамның жасына, мамандығына, денсаулық күйіне, табиғи-климаттық жағдайларына сәйкестігі.

✓ Тәулік бойы тамақтану тәртібін, мөлшерін сақтау.

Ас қорыту жүйесінің жақсы жұмыс істеуі үшін, бір мезгілде тамақтану қажет. Үнемі бір мезгілде тамақтанған адамның ас қорыту мүшелерінің бездеріне темек алдында сөл бөліне бастайды. Сондықтан ас қарынға және ішекке түсісімен ыдырап, қорытыла береді. Мезгілімен тамақтану – оның жылдам қорытылуына және жақсы сіңіуіне аса қажетті жағдай. Күніне төрт мезгіл тамақтанған жөн. Күніне төрт рет тамақтанатын асты былай мөлшерлеген дұрыс:

✓ Ертеңгі ас – 25%

✓ Түскі ас – 40%

✓ Сәскелік ас – 15%

✓ Кешкі ас – 20%

Ас кенеулі және әртүрлі болуы тиіс. Тамақтану мерзімі ас қорыту мүшелерінің қалыпты жұмысын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1 Шарманов Т.Ш., Айджанов М.М., Шарман А. и другие Методические рекомендации «Нормы физиологических потребностей в энергии и пищевых веществах для различных групп населения РК». – Астана: 2012 (приказ ГСЭН МЗ РК за №127 от 22.05.12). – С. 54.

2 Шарманов Т.Ж., Айджанов М.М., Сыздыкова А.М. Методические рекомендации «Использование пчелиного меда в питании школьников». – Алматы: 2012. – С. 42.

3 Государственная программа развития здравоохранения Республики Казахстан «Саламатты Қазақстан» на 2011 - 2015 годы

Шығармашылық мүйісі/Уголок творчества

Өмірсерік Нұрсұлу Нұрсұлтанқызы
Ақмола облысы Бурабай ауданы
Зеленый Бор ауылы
МҚКК «Ромашка» бөбекжайы
Жет.: Турлубекова Сауле Сартаевна

Есмуканов Алишер Еркинович
Павлодар облысы, Екібастұз қаласы
Екібастұз қаласындағы мамандандырылған
«Зерде» дарынды балалар мектебі
Жет.: Сыздыкова Райхан Сапарғалиевна

Боговина Арина Александровна
ШҚО, Алтай ауданы, Серебрянск қаласы
«Серебрянск қаласының М.В. Инюшин
атындағы №1 орта мектебі» КММ
жет.: Серікбаева Мөлдір Жұмабекқызы

Оспанова Айлана Сабитовна
КГУ «Общеобразовательная
школа №7 отдела образования города Костаная»
Рук.: Старовойтова Наталья Александровна

Тулакпаева Диана
г. Караганда
Детская школа искусств №2
Рук.: Костина Мария Александровна

Левина Анжелика
г. Караганда
Детская школа искусств №2
Рук.: Костина Мария Александровна

Далелбекова Айару Айдынкызы
ШҚО, Өскемен қаласы
«Ахмер орта мектебі» КММ
Жет.: Орсая Раиса Ануаровна

Кадыров Темирхан Ринатович
Мангыстауская обл. г.Ақтау
ГККП «Ясли - сад № 46 «Балбұлақ»
Рук.: Сельченкова Екатерина Ивановна.

Ким Лия Станиславовна
Акмолинская обл., Бурабайский р-он,
п. Зелёный бор ГККП «Ясли – сад «Ромашка»
Рук.: Ким Зинаида Юрьевна

Требования к содержанию и оформлению

Авторские права.

Высылая материалы, автор гарантирует, что

- по данной работе у автора нет обязательств перед третьими лицами, препятствующими размещению материалов;
- отправляя материал для публикации в журнале, Вы подтверждаете, что права на нее принадлежат Вам, и если возникнут проблемы с соблюдением авторских прав, то обязуетесь разрешать их самостоятельно;

Требования к содержанию и оформлению статей:

1. В структуру статьи должны входить: заглавие статьи; ФИО автора/ов; занимаемая должность; название учреждения; город/район; текст статьи; список литературы, который должен содержать лишь цитируемые в тексте работы.

2. Заглавие статьи должно быть информативным, лаконичным.

3. Статья предоставляется в редакцию журнала в электронном виде.

4. Объем статьи не должен превышать **4 страниц** формата А4, страницы должны быть целиком заполнены текстом. Шрифт 14 Times New Roman, интервал – 1,0. Поля: слева, справа, сверху, снизу – 2 см, включая таблицы, схемы, рисунки и список литературы.

5. Все формулы должны набираться в «Редакторе формул» в текстовом редакторе Word.

6. Все графики и диаграммы и прочие выстраиваемые объекты должны быть снабжены числовыми данными, обеспечивающими при необходимости их (графиков, диаграмм) достоверное воспроизведение, размер шрифта-12 пт.

7. Табличные сноски располагаются под таблицей.

8. Список литературы оформляется в конце статьи.

9. Статья сопровождается краткими аннотациями (5-7 предложений), содержащими информацию о тематике и проблематике статьи, цели ее написания.

10. Ответственность за содержание статьи несут авторы.

11. Редакционная коллегия оставляет за собой право публикации или отклонения статьи.

12. Материалы авторам не возвращаются.

13. Статьи, оформленные с нарушением требований, к регистрации не принимаются.

14. Фото не помещать в текст (сохранять отдельно в формате JPG с нумерацией от №1, №2). В тексте статьи указывать номер фото, выделяя жирным шрифтом.

15. В отдельном от статьи файле (Заявка) указываются сведения об авторе: ФИО, учёная степень, учёное звание, занимаемая должность, название учреждения, домашний адрес, контактные телефоны, e-mail.

16. Можно приложить качественную фотографию автора (в электронном виде).

17. Редакционная коллегия имеет право вернуть на доработку автору материалы при невыполнении предъявляемых требований, наличии орфографических, грамматических и стилистических ошибок, отрицательной рецензии.

18. Статья обязана сопровождаться Рецензией, с подписью автора и печатью учреждения, в которой работает рецензент (авторами рецензии могут быть, руководители МО, методисты, ППС института или вуза)

19. Материалы представляются на казахском или русском языках на электронный адрес **ziat.journal@mail.ru**

Требования к содержанию и оформлению методической разработки:

1. Представляемый материал (методическая разработка, конспекты) должен являться оригиналом, неопубликованным ранее в других печатных изданиях.

2. Первая страница должна содержать следующую информацию: заглавие, фамилию, имя автора, место работы (наименование организации) автора, далее следует текст.

3. В конце метод.разработки должен быть приведен список использованной литературы.

4. Материалы представляются на казахском или русском языках на электронный адрес ziat.journal@mail.ru в формате «Microsoft Word».

5. Объем текста не должен превышать **4 страниц** формата А4. Набор текста должен быть осуществлен с учетом соблюдения общепринятых стандартов (абзацные отступы, «одинарный» межстрочный интервал и тп.), тип шрифта «Times New Roman», шрифт 14, интервал – 1,0. Поля: слева, справа, сверху, снизу – 2 см.

6. Ответственность за содержание материала несут авторы.

7. Методические разработки, оформленные без соблюдения данных требований не принимаются к публикации.

8. При наличии редакционных замечаний материал так же возвращается автору на доработку.

Мазмұны мен рәсімделуіне қойылатын талаптар

Авторлық құқық.

материалды ұсынғанда, автор кепілдік береді

- осы жұмыс бойынша авторда материалдарды орналастыруға кедергі келтіретін үшінші тұлғалардың алдында міндеттемелер жоқ;

- журналға материалды жариялауға жібере отырып, сіз оған деген құқық Сізге тиесілі екенін растайсыз, егер авторлық құқықты сақтауда проблемалар туындаса, оларды өз бетінше шешуге міндеттенесіз;

Мақалалардың мазмұны мен рәсімделуіне қойылатын талаптар:

1. Мақала құрылымына: мақаланың атауы; автордың аты-жөні; атқаратын қызметі; мекеменің атауы; қала/аудан; мақала мәтіні; тек жұмыс мәтінінде дәйексөз келтірілетін әдебиеттер тізімі кіреді.

2. Мақаланың тақырыбы ақпаратқа толы, жинақы болуы керек.

3. Мақала журнал редакциясына электронды түрде ұсынылады.

4. Мақала көлемі А4 форматындағы 4 беттен аспауы тиіс, беттер толық мәтінмен толтырылуы тиіс. Қаріп 14 Times New Roman, интервал – 1,0. Өрістер: сол, оң, жоғарғы, төменгі – 2 см, кестелерді, сызбаларды, суреттерді және әдебиеттер тізімін қоса алғанда.

5. Барлық формулалар Word мәтіндік редакторында "Формулалар редакторында" терілуі тиіс.

6. Барлық кестелер мен диаграммалар және өзге де құрылатын объектілер сандық деректермен жабдықталуы тиіс, қаріп мөлшері-12 пт.

7. Кестелік сілтемелер кестенің астына орналастырылады.

8. Әдебиеттер тізімі мақала соңында рәсімделеді

9. Мақала тақырыбы мен мәселесі, оны жазу мақсаты туралы ақпаратты қамтитын қысқаша аннотациялармен (5-7 сөйлем) сүйемелденеді.

10. Мақала мазмұнына авторлар жауап береді.

12. Редакциялық алқа мақалаларды жариялау немесе қабылдамау құқығын өзіне қалдырады.

12. Материалдар авторларға қайтарылмайды.

13. Талаптар сай келмейтін мақалалар тіркеуге қабылданбайды.

14. Суретті мәтінге орналастырмау (№1, №2 нөмірленген JPG форматында жеке сақтау). Мақала мәтінінде Фото нөмірін жазып көрсеті қажет.

15. Мақаладан бөлек файлда (өтінім) автор туралы мәліметтер көрсетіледі: аты-жөні, оқу дәрежесі, оқу атағы, атқаратын қызметі, мекеменің атауы, мекен-жайы, байланыс телефондары, e-mail.

16. Автордың сапалы суретін (электронды түрде) қоса беруге болады.

17. Редакциялық алқа қойылатын талаптар орындалмаған, орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық қателер, теріс рецензиялар болған кезде материалдарды авторға толықтыруға, өзгертуге қайтаруға құқылы.

18. Мақалаға рецензия жазылуы керек, онда рецензия жазған автордың қолы және рецензент жұмыс істейтін мекеменің мөрі қойылуы қажет (рецензияның авторлары ӘБ жетекшілері, әдіскерлер, институттың немесе ЖОО-ның профессор-оқытушылар құрамы болуы мүмкін).

19. Материалдар қазақ немесе орыс тілдерінде электронды мекен-жайға ұсынылады **ziat.journal@mail.ru**

Әдістемелік әзірлемелердің мазмұны мен рәсімделуіне қойылатын талаптар:

1. Ұсынылатын материал (әдістемелік әзірleme, конспектілер) бұрын басқа баспа басылымдарында жарияланбаған болуы тиіс.

2. Бірінші бетте мынадай ақпарат болуы тиіс: материал тақырыбы, тегі, аты, жұмыс орны (ұйымның атауы), әрі қарай мәтін жазылады.

3. Соңында пайдаланылған әдебиеттер тізімі келтірілуі тиіс.

4. Материалдар қазақ немесе орыс тілдерінде "Microsoft Word" форматында электронды мекен-жайға ұсынылады **ziat.journal@mail.ru**.

5. Мәтін көлемі А4 форматындағы **4 беттен** аспауы тиіс. Мәтін терімі жалпы қабылданған стандарттарды (абзацтық шегіністер, жоларалық "бір" интервал және т.б) сақтауды есепке ала отырып жүзеге асырылуы тиіс.), "Times New Roman" шрифтінің түрі, 14 шрифт, интервал – 1,0.

6. Материалдың мазмұнына авторлар жауапты

7. Осы талаптарды сақтамай рәсімделген әдістемелік әзірлемелер жарияланымға қабылданбайды.

8. Орталық қойылатын талаптар орындалмаған жағдайда, орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық қателер, болған кезде материалдарды авторға толықтыруға, өзгертуге қайтаруға құқылы.